

TYDSKRIF

vir letterkunde

J.H. Koudé.

NOV. 1968

Nuwe reeks: VI: 4

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Pretoria, Library Services

tydskrif vir letterkunde

Redakteur: Coenie Rudolph

Skakelredaksie

*J. J. Brits
W. A. de Klerk
André Demedts
B. le Roux
Joan Lötter
Koos Meij*

*Eben Meiring
P. J. Nienaber
Z. J. Pretorius
P. D. van der Walt
M. M. Walters*

November 1968 VI:4

KOPIE vir Tydskrif word gestuur aan:

Die Redakteur, Wenningstraat 24, Groenkloof, Pretoria.

L.W. Ongebruikte kopie kan slegs teruggestuur word as medewerkers 'n gefrankeerde koewert ingesluit het.

KORRESPONDENSIE rakende administrasies; intekengeld, sirkulasie en advertensie word gerig aan:

Mej. S. Victor, Posbus 57, Northcliff, by Johannesburg.

INTEKENGELD: Van 1969 af: R3 per jaar.

Los nommers: 90 sent per eksemplaar.

Die publikasie van hierdie tydskrif word moontlik gemaak deur 'n jaarlikse skenking van

DIE DEPARTEMENT KULTUURSAKE
aan die Afrikaanse Skrywerskring en van
DIE AFRIKAANSE PERSFONDSRAAD.

Menings wat deur medewerkers uitgespreek word, is nie noodwendig ook menings van die redaksie nie.

I N H O U D

Blad sy

	1	Kortverhaal maak opslae
	3	'n Skrywersmuseum nogeens
Willem M. Roggeman	6	Gedichten
W. A. de Klerk	8	Ek glo op grond van die absurde
Marié Blomerus	24	Lentestad
Elsabe Steenberg	25	Piloutomaat
A. Kloppers	29	Belofte
Mireille Cottenjé	30	Mist
Stan Maes	34	Gedicht
Marlise Joubert	36	Gesig
Engemi Ferreira	38	Myne
Petru Klarcson	39	Gedigte
D. H. Steenberg	40	'n Vergete De Klerk-drama
Mie-jeanne Moelaert	45	Ad absurdum
Stephan Bouwer	46	Oog om oog
Roger Pieters	47	Het stille duin
Mada Reinecke	50	Gedigte
Sarel Smit	51	Aanraking
A. D. J. van Vuuren	52	Swart en wit
Vincent v. d. Westhuizen	53	Zoeloe-wyshede
Eddy van Vliet	54	Endogeen
Mada Reinecke	56	Eenkeer in Augustus
Fred de Swert	57	Uit <i>Myrtle in de nacht</i>
Izak v. d. Westhuizen	58	Enkeling
Vic Droogmans	59	De Goudmijn
Greta Sauerman	60	Koms van die kind
N. A. Liebenberg	62	Die ultimatum
Julien Vangansbeke	65	Hymne aan de zomer
Rick van Baferys	66	Ontwaking
Rosa Keet	67	Net tot vanaand toe
Eben Meiring	68	Wagner en „18-44”
Briefwisseling	72	
Ou Grietjie	74	Skyfies
Bonnie Duvenhage	76	Kleuterverse

VOORBLAD: W. A. DE KLERK

Hierdie voorblad is moontlik gemaak deur 'n vriendelike skenking van
NASIONALE BOEKHANDEL

REDAKSIONEEL

Die kortverhaal „Majakofski vliegt over het land” van Willem M. Roggeman (vgl. Tydskrif, Februarie 1968) het intussen ook in Nederland verskyn en op een of ander wyse in Rusland bekend geraak en daar 'n hele herrie laat ontstaan. In „Literatoernaja Gazeta” het 'n ope brief verskyn waarin die skrywer en die uitgewer van die Nederlandse tydskrif aangeval word omdat die nagedagtenis van Majakofski sg. beledig is. Ostrofski, die skrywer van die brief, sê o.a. vir die Nederlandse uitgewer:

„Als u vindt dat tegenwoordig in Holland de uitgawe van waanzinnige surrealistische „verhalen” verantwoord is in finansiële opzicht, dan is dat erg voor de lezers. Wij kunnen alleen maar medelijden met hen hebben.

„Maar wij willen u de raad geven: u moet terwille van drie-duizend gulden niet de naam van een dichter besmeuren, die in ons land geliefd is. Volgend jaar word u firma honderd jaar. Op zo 'n hoge leeftyd moet men zich waardig gedragen.”

Hierop het Willem Roggeman reageer met 'n ope brief aan die Sowjet-Unie, waarin hy Ostrofski se literêre ore vir hom was. Hy sê o.a.: „Ostrofski citeert enkele zinnen uit mijn verhaal in Russische vertaling. Nu blijkt dat de Nederlandse vertaling van deze Russische citaten zeer sterk verschild van mijn originele versie, waaruit ik moet besluiten dat de heer Ostrofski niet over een betrouwbare vertaling beschikte toen hij een waarde-oordeel over de stijl van mijn verhaal uitsprak. Op een dergelijke basis kan een criticus zich dan ook geen uitlatingen veroorloven als deze waarin hij mijn verhaal bestempelde als geschreven in „de slechtst denkbare surrealistische stijl”.

Ook spreekt hij herhaaldelijk van een „biografie”, een term die helemaal ongepast is, vermits mijn verhaal geen enkele biografiese bedoeling heeft, maar uitsluitend als een produkt van mijn verbeelding is voorgesteld. Vermits ik geen biografie heb willen schrijven, heb ik ook de waarheid nergens geweld aangedaan en heb bijgevolg ook niet de figuur van Majakofski kunnen verraden . . .

Daarenboven heb ik Majakofski geplaatst in het gezelschap van twee andere auteurs, nl. de Amerikaanse romanschryver Henry James en de Zuid-Nederlandse dichter Karel van de Woestijne, die echter in het verhaal uitsluitend bij de voor-naam wordt genoemd, maar wiens identiteit door allerlei allusies in die tekst duidelik wordt gemaakt.

Deze Nederlandse dichter wordt op ironiese wijze voorgesteld en zou men veel eerder als beledigd kunnen beskouwen, veel meer dan Majakofski, die ten slotte toch de held van mijn verhaal is.

De vertaler noch de heer Ostrofski hebben de ironiese toon van mijn verhaal aangevoel. Zij hebben noch de geest, noch de ware zin van het verhaal begrepen.

Daarenboven vind ik het hoogst bevreesdend dat de heer Ostrofski een auteur als „niet verantwoordelik” beskouwt. Een dergelike mentaliteit is niet alleen onbegrijpelijk, maar zelfs beledigend teenover alle skrywers, waar ook ter wereld. Zij wijst daarenboven op een insequentie in de gedachten-gang, vermits auteurs die enerzijds als „niet verantwoordelik” worden bestempeld, dan anderzijds toch door het gerecht tot gevangenisstraffen kunnen worden veroordeeld.”

Tot sover die brief van Willem M. Roggeman.

Of sy brief ooit die lesers van „Literatoernaja Gazeta” sal bereik, weet ons nie. Die argumente onderstreep egter 'n paar sakies wat vir ons van belang is:

Dit is maklik om verkeerd te lees en die skrywer te beskuldig van dinge wat hy nooit bedoel het nie. Ons neem dit immers byna daaglik waar. En dan klinkt dit altyd: *die skrywer kan nie skryf nie*. Ons wag nog steeds op die eerlike leser wat erken: *ek kan nie reg lees nie*.

Die begryp van letterkunde is suiwer afhanklik van reg lees. As onderwyser en dosent het ek in al die jare van my literatuur-onderrig nog nooit iets anders probeer doen as om mense reg te leer lees nie, d.w.s. so lees dat al die verbande en verhoudinge en funksies met insig en begrip saam-gelees word. Struktuur is net soveel 'n maaksel van die waarnemer se sintuie as wat dit inherente verhoudinge van die waargenome objek is. Einstein is 'n man wie se beskouinge mens nie sommer kan ignoreer nie. Die volgende uitspraak van hom is hier ter sake: „It seems that the human mind has first to construct forms independently before we can find them in things.” En dan praat hy verder van „the truth that knowledge cannot spring from experience alone but only from the comparison of the inventions of the intellect with observed fact.” As struktuur 'n maaksel van die waarnemer is, behoort die aweregse leser nederiger te wees as hy veroordeel. En hiermee word dit ook duidelik waarom sommige lesers soveel gif in 'n werk sien waar ander lesers 'n positiewe boodskap daarin vind. En so is ons terug by die storie van die by en die spinnekop wat albei dieselfde blom vir uiteenlopende doeleindes gebruik. Hulle oë sit mos nie eenders nie, sien ook nie eenders nie! Lesers s'n ook nie. Verder moet ons nog altyd onthou dat die oogsenuwee 'n verlenging van die brein is. En net daar begin die moeilikheid. Breinpanne is nie van dieselfde dikte been gemaak nie. Drie duim is 'n gemiddelde dikte. Dis 'n onbegonne taak om met 'n tong daar deur te boor, en met letters op papier kan jy vroegtydig maar opgee. Been is harder as woorde; die verkorste hart nog die hardste.

Die Mei-uitgawe van *Tydskrif* het by monde van verskeie belanghebbende en belangstellende persone gepleit vir die oprigting van 'n skrywersmuseum en 'n dokumentasiesentrum. Uit die onderhoud met mej. Anna Smith het dit duidelik geblyk dat:

- i. die saak slegs kan slaag as die nodige fondse daarvoor beskikbaar gestel word; en
- ii. as daar 'n opgeleide personeel aangestel word wat uitsluitlik met dié werk besig is.

Intussen het die redakteur van *Tydskrif* gaan gesels met die hoofbestuurder van die Nasionale Filmraad, mnr. Jan Botha. Wat hier volg is 'n geredigeerde verslag van dié onderhoud, waarby ook mnr. Casper de Vries teenwoordig was. *Tydskrif*: Mnr. Botha, ek het onlangs twee rolprente gesien wat deur u organisasie vervaardig is en wat veral in skole met baie groot sukses gebruik kan word om belangstelling vir ons skrywers op te wek. Neem u by sulke rolprente ook stilfoto's? Kan u sommer ook aantoon wat u moontlik kan doen om van 'n bepaalde skrywer 'n verteenwoordigende rekord op film te kry?

Nas. Filmraad: Stilfoto's van skrywers is nie iets wat tot dusver by ons tuishoort nie. Ons is meer op rolprente ingestel. Maar dis iets wat mens kan oorweeg.

* Die vraag is net wie moet dit doen? Wat my veral interesseer is dat mnr. Grobbelaar, Sekretaris van die Departement Kultuursake, meen dat daar 'n liggaam geskep moet word wat die verskillende pogings kan koördineer.

T.: U begryp waarom ek meen dat die saak dringende aandag verg: ons volk verkeer in die unieke geleentheid dat van ons ouer skrywers wat belangrike werk gelewer het nog lewe. Maar dan moet ons ook dadelik aan die werk spring om darem iets van hulle op rolfilm te kry.

N. F.: Mnr. De Vries het vir u ons probleem duidelik gestel: ons werk al om die tweede jaar aan 'n rolprent. Hoofsaaklik omdat dit 'n kwessie van geld is.

T.: Maar dit is juis waarom ek pleit vir die instelling van 'n liggaam wat dringende gevalle dadelik kan laat afhandel. Dink aan mense soos D. F. Malherbe, Sangiro, A. D. Keet, Theo Wassenaar en Leon Mare e. a. wat al bejaard is. Al maak mens nie 'n volledige rolprent nie behoort mens tog genoeg opnames te maak van so 'n skrywer in sy studeerkamer, of waar hy met een of ander liefhebber besig is, net om hom in sy omgewing af te neem. Die rolprent steun tog op beweging. Later kan die draaiboek en die samehangende film volg. Die stof moet egter nou versamel word. Dit kos tog nie soveel nie.

N. F.: Ons is darem besig met M.E.R. en Sangiro. Verder het ek baie sterk pleidooie gelewer dat die Nasionale Filmraad oor fondse moet beskik vir sulke gevalle waar mens nie nog kan wag vir 'n opdrag nie. Ons het dit ook reg gekry en noem dit „Belangrike Suid-Afrikaners”, wat natuurlik ook wetenskaplikes, staatkundiges, ens. insluit. In die vervolgt gaan ons bv. 'n rolprent van tien minute maak waar ons vier skrywers saam neem. Nie een skrywer per film nie, maar vier.

Wat die rolprente betref, is dit dus 'n kwessie van prosedure. Ons het reeds begin met die prente oor Mikro en P. J. Schoeman. Die volgende stap sal dan die beoogde vier skrywers per prent wees. Verder moet die fondse beskikbaar wees om veral die ouer skrywers op film te kry; dit sluit ook die klankopnames van hulle stemme in. Maar dis baie belangrik dat iemand die kragte en pogings moet koördineer. Dit lyk my die Filmraad kan in so 'n onderneming gewis 'n rol speel en 'n aandeel daarin lê.

T.: Sou 'n eenheid vir stil foto's so 'n rolprenteenheid kon vergesel? Dit is nou met die oog op die museum.

N. F.: Ja, dit kan gedoen word. Die probleem op die oomblik is om die skrywers in die hande te kry.

- T.: Daar sal die *Tydskrif* kan help. Maar is die vier skrywers per rolprent van 10 minute nie 'n kompromis wat aangegaan word nie?
- N. F.: Dit is.
- T.: Van die kant van die letterkunde beskou, is dit 'n ongewenste toestand. Dit behoort nie so te wees nie. 'n Prent soos die een oor Mikro is besonder geskik vir die onderwys. Ons het veel meer soortgelykes nodig.
- N. F.: Ja, ek moet dit miskien beter kwalifiseer: dis nie heeltemal 'n kompromis nie. Ons normale werk gaan voort, d.w.s. elke tweede jaar 'n prent oor 'n skrywer. Daarby die tienminute-prente, hoofsaaklik omdat ons nie vinnig genoeg kan aangaan nie.
- T.: Dis juis waaroor ons bekommerd is — dat die normale prosedure te stadig is en dat deur dood en siekte baie waardevolle materiaal verlore kan gaan.
- N. F.: Om die opnames te maak is maklik. Maar die prent self kos baie geld.
- T.: Dit is juis die doel van my besoek: om te hoor of mens die geld bewillig kan kry — van staatsweë of deur borge.
- N. F.: Dit lyk my die Departement Kultuursake is die aangewese departement om hiermee te werk. Hulle kan miskien voortaan 'n baie belangriker en groter aandeel in die saak hê as in die verlede. Hulle is sulke sake baie goedgesind.
- T.: Ek dink nou ook aan 'n prent wat dr. Hennie Meyer gemaak het oor Alexis Preller se skildery in die Provinsiale Gebou. Hy het die hele ontwikkeling van die skildery stap vir stap geskiet en as amateur 'n besonder geslaagde rolprent gemaak. Maar dis eintlik werk wat deur die staat onderneem moes gewees het. Lê dit nie op u terrein nie?
- N. F.: Ons doen nou soortgelyke werk. Ons is tans besig met opnames van dr. Henkel wat sulke opdragte uitvoer vir die staat. Daar is bv. die fantastiese groot skildery wat hy maak van die Republiek se eerste Kabinet. En dan maak hy skilderye van Eerste Ministers. Gelukkig kon ons dit vanjaar onderneem omdat dit die jaar was vir 'n skilder, anders sou ons dit ook nie kon doen nie. Ons probeer skrywers en skilders af te wissel.
- T.: Ja, maar die ideaal is nie elke tweede jaar nie. Dink u nie u behoort 'n eenheid te hê wat net met die maak van rolprente oor ons skrywers besig is nie? Al sou u raad vergroot moet word?
- N. F.: Dit kan sonder uitbreiding gedoen word. Ons wag net dat iemand die fondse beskikbaar stel. Ons word natuurlik nie finansier deur die staat nie. Ons leef uit ons eie produksies. Ons is gereed. Ons moet net die opdrag kry van iemand wat die prent borg.
- T.: Die opspoor van ou films en foto's, ou fotografiese apparaat soos die kamera waarmee Sangiro gewerk het, of die prente self, sorteer seker ook onder u?
- N. F.: Ons doen geweldig baie, maar dis nog nie genoeg nie omdat daar so 'n groot agterstand is. Dit is die werk van ons sg. Film-instituut. Hulle is gedurig op soek na ou rolprente. Ons het bv. die eerste Afrikaanse rolprent, *Moedertjie*. Maar ook hier ontbreek die geld. Spoor ons so 'n ou prent op, moet u onthou: dis gekrimp en ons moet deur spesiale prosesse hom red voor hy poeier word. So het ons bv. uit 1898 'n prent van President Kruger. Die restourasie is 'n lang proses en die prente is nie dadelik gereed nie. Dié gereedmaking kos ook geld.
- T.: Kan u dink aan 'n plan om stil foto's van ons skrywers te kry?
- N. F.: Ek dink die probleem is nie om stil foto's van mense te kry oor wie daar prente gemaak word nie. Maar wat van die ander skrywers? Daar moet planne opgestel word om stelselmatig hierdie werk te doen en af te handel.

KOÖRDINASIE NODIG

Uit die verskillende onderhoude blyk dit dat elke afsonderlike liggaam sit en wag dat iemand iets aan die saak moet doen. Dat optrede om veral die verskillende ondernemings te koördineer noodsaaklik is, blyk bv. ook uit 'n brief wat ons intussen van dr. A. D. Keet ontvang het. Versamelaars van manu-

skripte en ander dokumente was reeds by hom met baie oortuigende argumente waarom sy manuskripte en Africana juis in Bloemfontein gehuisves moet word. Tydskrif vir Letterkunde wil toegee dat dit alles mooi en waar klink, maar herinner ook weer aan die baie duidelike waarskuwing van mej. Anna Smith van die Johannesburgse Openbare Biblioteek: sonder genoegsame fondse en 'n opgeleide personeel is daar weinig hoop op sukses. As die materiaal nou versprei word oor ons land — 'n bietjie hier en 'n bietjie daar, sal die behoorlike versorging van so 'n versameling maklik skipbreuk ly.

Die redakteur van Tydskrif het intussen weer 'n onderhoud gehad met mnr. P. Grobbelaar, Sekretaris van die Departement Kultuursake. Dit blyk dat die Departement enige positiewe voorstel baie ernstig sal oorweeg.

Die S.A. Akademie het die saak ook oorweeg en dit so belangrik geag dat hulle dit na die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing verwys het met die versoek om so 'n museum en dokumentasiesentrum in die lewe te roep. Die uitslag hiervan word nog afgewag.

PROGRAMMATISCH

Het gedicht is een zichtbaar maken van,
is een lichaam geven aan het woord.
Kijk, ik schrijf dit gewoon neer
en ik wordt zicht— en doordringbaar.
Het gedicht is het vloeibaar maken van water,
de breekbaarheid meten van glas,
is ademen in het luchtledige.
Het gedicht is de oplossing die
het spiegelbeeld is van het raadsel.
Hoor mij wanneer ik zeg:
De holle woorden dienen gevuld,
Het gedicht is een mededeling,
is een naam voor het naamloze.

CALLIGRAFISCH

Ik haat het woord dat mij dwingt
het neer te schrijven. Het gedicht
is een gevecht met het beeld,
met het woord, met het leesteken.
Daarom dit gedicht zonder woorden.
Een vermoeden, ik bevestig niets,
ik deel alleen mede dat ik leef,
dat ik misschien leef,
wellicht krijg ik eens zekerheid.
Grenzeloos wit blijft de herinnering.
Duisternis valt om mij heen. Dood zijn
is eeuwen lang bewusteloos zijn.
Maar het zilt vreet mij reeds aan.
Ik blijf niet langer onbetreden.
Ik sla voortdurend overboord.

METAFYSISCH

Nu ik de wereld heb op punt gesteld,
mijn situatie onder ogen heb gezien,
de klok een laatste maal heb geregeld
en regen en wind heb buiten gesloten,
lees ik bedachtzaam in dit woordenboek:
in dit boek boordevol met woorden,

hoe elke dag een afscheid was,
hoe elk woord een wonde toebracht,
hoe elke naam associaties oproep
uit het arsenaal der woorden.
Ik ben aan u zo nauw verwant
dat ik u wel liefhebben kon,
maar ergens bleef een misverstand.

EMPIRISCH

Ik teken mijn situatie op.
Breek mij niet, ik erken,
ik herken dit mijn stollingsgesteente,
mijn kinkhoest en mijn zondig vel
dat ruikt naar de zondeval.

Hoe wapen ik mijn liefde?
De inteelt bleek een valstrik.
Schuw en koel als een schaduw
klinkt de schreeuw van de wezel op.
Geluidloos als een sneeuwval
draag ik je op mijn rug.

Er blijft altijd dit vraagstuk,
het hoe te noemen. Dit zijn
mijn vier mogelijkheden:
een gebroken eiërschaal,
de eigenschap die vreugde heet,
het woord in zijn harnas,
wat aangeslibde liefde.

Uit: „Buite die Raamwerk” op die pers.

Dit was Tertullianus, die voorloper van Augustinus en die eerste formaatryke vertolker van die Christelike Evangelie, wat dit juis so gesê het: *Credo quia absurdum*.

Hy sou ook nog kon gesê het: ek glo omdat dit sonder voorskrif is. Of dalk: ek glo omdat die sonder rasionaliteit is. Dit sou iets wesenlik anders wees as om te sê: ek glo omdat dit sonder rede is. Rede is daar altoos, want die rede is deel van ons essensiële menslikheid, maar die rasionalisme is die beterweterbloed — die logika — van die Idee. Uit hierdie logika van die Idee sou ons die naam kan kry: Idee-logika. Ons spel dit gewoonlik *ideologie*. Aan sy ware oorsprong maak dit egter niks. Die Idee is die driftig, rasioneel-kloppende hart van 'n ideologie.

Is daar 'n letterkundige vertolking van die Evangelie? Is dit te sien in terme van wat reeds gesê is aangaande komedie en tragiek? Maar natuurlik.

Dit spreek vanself, ja. Dit spreek omdat komedie en tragiek van die begin van ons menswees gesprek het, en tot die einde daarvan sal spreek. Alle groot letterkunde het gegaan oor die mens en sy eksistensiële vervreemding: die val uit sy essensiële self: sy vrye val daaruit en sy vrye opstaan en terugklim tot wat hy is. Die val, soos ons uit die verhaal van die Paradyskinders leer, vind plaas, sodra ons toegee aan die Strelende Stem (dis die ander self) wat ons vertel dat ons self die vrugte van die Eerste Boom moet soek, moet pluk: *Julle sal gewis nie sterwe nie; maar God weet dat as julle daarvan eet, julle oë sal oopgaan, sodat julle soos God sal wees deur goed en kwaad te ken*. Die Idee, ons finale rasionaliteit, is ons totale kennis. Omdat dit ons totale teenwoordigheid is. Hierdie kennis sal die pad vir ons oopmaak na die Tweede Boom, die lewe self, sodat ons nie sal sterwe nie.

Dit is waaroor die Woord gaan. Dit staan al in Genesis, maar dit is ook wat die Evangelie ons opnuut aan kom herinner het. Dit is wat alle groot letterkunde, as die woord uit die Woord, ons nog altoos gesê het: in terme van wat dit is om daagliks mens te wees: wáár ons is; en in die tyd wannéér ons is. Niemand het die noue, oorsaaklike verband tussen woord en die Woord raker gesien as Goethe nie. Mefisto self dui dit reeds ondubbelsinnig aan. Onthou weer die student wat hom kom opsoek en om sy handtekening vra:

SCHÜLER:

*Ich muss noch mein Stammbuch überreichen
Gönn' eure Gunst mir dieses Zeichen?*

MEPHISTOPHELES: *Sehr wohl.*

(Er schreibt und gibts)

SCHÜLER: (Liest) *Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum*

(Macht ehrbietig zu und empfiehlt sich)

Sê groete vir jou pa, wil Mefisto by wyse van afskeid sê:
Hy bedoel: Adam.

Mefisto is inderdaad:

Ein Teil von jener Kraft

Die stets das Böse will

Und stets das Gute schafft.

Dis omdat Mefisto dadelik die oorsprong van ons denke, van ons dade ken. Wat Mefisto ook nog doen, is om ons daarop attent te maak dat idolatrie die blywende tema van groot skrywers was. Daarom is die letterkunde noodwendig ook teologies. 'n Mens sou dit van die kuns in die algemeen kan sê: want die kuns is, soos gesien, openbaring; en die opdrag van die teologie is o. a. om die openbaring te verklaar: nie rasideel nie, maar redelik. Die letterkunde en die teologie draai soos tweelingsterre om mekaar. „Christelike letterkunde” is nooit Christelik nie, juis omdat dit so selfbewus is. Dit is eerder Christelike lektuur wat wel funksie mag hê, maar 'n funksie wat nooit die omvang, die diepte, die oortuiging van die letterkunde kan deel nie. Die letterkunde is wel Christelik — teen wil en dank; teen alle beplanning en selfbewustheid in; teen formele belydenis in. Die letterkunde vertel ons — óf as vertelling, óf as belydenis — die menslike verhaal in terme van *wat dit is om mens te wees*: om hier waar ons is mens te wees: in die tyd waarin ons mens is. Die letterkunde kan nie anders as om die mens se gespletenheid te sien soos dit is nie: sy vervreemding van sy ware, sy essensiële self wat ook altoos sy ware eksistensiële self is; sy rasidele maar redelose, daarom radelose gespook in sy eksistensiële vreemdheid om weer heel te word: die manier waarop sy soeke na die kennis van goed en kwaad (die oopgaan van sy oë sodat hy soos God sal sien) die oopgaan van sy oë wel meebring, maar wat dan sy eie naaktheid aan hom bekend stel.

Die ironiese was ingelê in die eerste chromosoom van wat menslik is. Dis natuurlik geen toeval dat die Evangelie self daarvan deurtrek is nie. Dis in dieselfde trant geen toeval dat die letterkunde daarvan deurtrek is nie. Die groot skrywer, al is hy ateïs, is altoos belydende ateïs en 'n beter Christen as wat hy wil weet. Wil ons dit herken?

Dit lê hier voor die hand; en tog sien ons dit selde. Dis omdat ons 'n natuurlike lugtigheid het vir die ironiese. Dit kan nie anders nie: dit het te doen met ons eie ontmaskering. Dit gebeur wanneer die rolle omgeruil word. Dit gebeur

wanneer ons glo dat ons koers hou na 'n bepaalde 'eindbestemming', dan oplaas na die aankoms gaandeweg ontdek dat ons elders is: presies dáár waar ons nie wou wees nie.

Maar die ironiese het ook nog te doen met die verwerping van die wêreld deur die omhelsing daarvan; met die verwerping van myself deur die aanvaarding van myself, as myself. Dit het terselfdertyd te doen met die verwerping van die beperkte deur die aanvaarding van die beperkte; die verwerping van die perkelose deur die aanvaarding van die perkelose. Ten besluite het dit te doen met Aristoteliaanse selfherkenning, wat niks anders is as die herkenning van die paradyskinders, wanneer hulle met geopende oë hulle eie toestand gewaar word; met die slim maar oneffektiewe pogings om hul naaktheid onder vyeblare te bedek.

Dis nie verniet dat groot letterkunde byna altoos oor ons naaktheid gaan nie: in eerste instansie die naaktheid van die gees in sy eksistensiële nood: maar ook oor die naaktheid van die liggaam wat, dis vreemd, ons ander naaktheid kan genees. Niemand is so weerloos soos 'n naakte mens nie. As die paradyskinders net maar só soos wat hulle geskape was, kon bly staan het, sou hulle moontlik nog die herstel van hulle heelheid beleef het. Waaroor ons lag in *divina commedia* is presies waarvoor ons lag in Hans Andersen se verhaal van die Keiser en sy nuwe klere.

Die hele nag voor die dag waarop die optog moes plaasvind, was die bedrieërs al doenig, met meer as twintig ligte wat brand. Almal kon sien dat hulle besig was om die keiser se nuwe klere reg te kry. Hulle het gemaak asof hulle die materiaal van die weefstoel af haal. Daarop begin hulle in die lug met groot skêre sny. Hulle naai ook met naalde sonder garing, en sê oplaas: „Kyk, nou is die klere reg!”

Die keiser kom toe met sy belangrikste edelmanne aan. Die twee bedrieërs lig elkeen 'n arm, net asof hulle iets ophou, en sê: „Dit is die broek, dit is die onderbaadjie, dit is die mantel,” en so voort. „Almal is so lig soos spinnerak. 'n Mens kan jou verbeel dat jy niks aan het nie. Maar juis dáár lê die mooie daarvan.”

„Ja,” sê die edelmanne; maar hulle gewaar niks, want daar is niks.

„As u Keiserlike Hoogheid asseblief nou maar u klere sal uittrek,” sê die bedrieërs, „dan trek ons vir u die nuwe klere aan, sommer hier voor die spieël.”

Die Keiser trek toe sy klere uit, en die bedrieërs maak asof hulle al die nuwe klere, die een stuk na die ander, vir hom aantrek. Die Keiser staan voor die spieël en buig en draai sy lyf.

„Ag, maar hoe skattig!” sê almal. „Hoe pragtig staan dit u Majesteit! Die patrone en die kleure is volmaak! Dit is 'n manjifieke uitrusting!”

Die hoofopsigter sê: „Die tent wat oor U Majesteit in die optog gedra sal word, staan gereed vir u Majesteit hier buite.”

„Nou ja,” sê die Keiser. „Ek is gereed. Staan hierdie klere my nie goed nie?” Daarop keer hy hom weer na die spieël, want hy wil laat sien hoe objektief hy sy eie klere beskou.

Die hofknape wat die sleep moet dra, buig vooroor en maak asof hulle iets van die grond lig; asof hulle die sleep optel. Daarop maak hulle asof hulle dit ophou. Niemand moet agterkom dat hulle inderdaad niks sien nie.

So stap die Keiser toe in die optog, onder die manjifieke tent; en al die mense op straat en in die vensters sê „Die Keiser se klere word nêrens oortref nie. Watter skitterende sleep het hy nie!” Niemand laat blyk dat hy

of sy niks sien nie. Want dit sou baie onpaslik by die geleentheid gewees het. Geen Keiser se klere het nog ooit so goed geslaag nie.

„Maar hy het dan niks aan nie,” sê 'n klein kindjie oplaas.

„Luister nou net na dié stomme ou dingetjie,” sê sy vader. Nietemin fluister die een vir die ander wat die kind gesê het.

„Maar hy het niks aan nie!” roep al die mense weldra.

Dit krap die Keiser net om, want dit kom hom toe voor asof die mense gelyk het. Daarop sê hy by homself: „*Dennoch, malgré tout, nevertheless*, nogtans sal ek voortgaan met wat ek aangepak het. Ek móét maar deurdruk met hierdie ding, kom wat wil. Ek móét *koersvas* bly op die pad soos ek dit *uitgestippel* het. Ek moet onwrikbaar glo aan my *geroepenheid* om hierdie optog te voltooi. Kyk hoe *ontplooi* alles hier voor my. Kyk hoe staan my *toekomstaak* daar ver op die gesigseinder. Kyk hoe *koersvas* is ek op pad na my *eietsbestemming*. Kyk hoe statig beweeg ek binne hierdie mooi *raamwerk* van my klere; maar ook die tent, wat my so manjifiek *oorkoopel*. Kyk hoe is alles vir my *beskik* sodat die *riglyne* van hierdie optog so duidelik voor my lê. Kyk hoe beweeg ek nou na 'n *finale deurbraak*.”

Toegegeew, in die slotparagraaf van hierdie aanhaling uit Hans Andersen het die Keiser nie die *ipsissima verba* gebruik soos dit hier opgeteken staan nie. Dis nie ter sake nie. Wat ter sake bly, is dat die Keiser hierdie woorde kon gebruik het, *sou* gebruik het as hy voorgekom het in hierdie tyd, in hierdie samelewing, as een van ons, binne hierdie raamwerk. Die woorde hier is maar die Keiser wat praat in die taal van vandag.

Op die toneel word die ironiese op sy skryndste en sy aangrypendste gedemonstreer deur die karakter wat glo dat hy iets is, en die gehoor wat weet dat hy niks is.

Die wonderlike van die toneel is juis dat die gehoor 'n rukkige sake durf aanskou soos God self die lewe: wetend!

Die Grieke het die drama se tweede inkarnasie (die toneel) nooit anders gesien as iets teologies nie. Sonder (sigbare) kennis van die Mite van die Sondeval, voor-Christelik, wis hulle tog baie goed wat ons menslike toestand is.

Koning Oedipus, op die toppunt van sy roem en mag, teen alle berekening en beplanning in, ontdek met vreeslike insig op 'n dag dat hy sy eie vader vermoor en toe met sy eie moeder getrou het. Koning Oedipus se helderheid is soos 'n weerligstraal wat hom neerfel en verblind. In sy blindheid egter sien hy weer met 'n ander soort helderheid: en die blik is nou op homself gerig. Koning Oedipus is die skarnier waaraan die manjifieke deur van die Griekse drama hang. Nêrens het die ironiese so sigbaar te voorskyn getree nie.

Wat ons insig in die Evangelie onmeetbaar kan verdiep, is juis die drama: in eerste instansie die Griekse drama, maar ook alle groot drama wat daarná gekom het.

Want die ironiese lê ook aan die wese van wat so merkwaardig, so dwaas maar so beslissend twintig eeue gelede deur 'n eenvoudige Man in 'n stowwerige land vir die bruin volkies van die kontrei vertel is.

Maar juis die eenvoud van alles dui al sy karakter aan: dit is ook onmeetlik verwickeld. En juis dit het al brandende

harte laat uitbrand, briljante gemoedere tot hopies blouwit as laat uitvlam. Die onpeilbare eenvoud daarvan weer het onmiddellik gespreek tot volkse simpeles, wat net maar hulself wou wees.

En die absurd-ironiese daarvan sal ons nooit verklaar nie. Ons sal net maar wéét daarvan. Ons sal net maar 'n slag ons retoriek bedwing, ons woorde demp, ons gebare inhou. Ons sal net maar met 'n koue oog na onself weer kyk, ons vroomheid by ons leegheid meet.

Op die vaste bodem waaruit ons gekom het, waarnatoe ons terugkeer — hier tussen die holte van ons verwekking en die holte van ons graf — kan ons die oorheersende patroon sien waarvan die Evangelie so merkwaardig getuig.

Dit word reeds aangedui in die feit dat hierdie waterskeiding in die geskiedenis sy begin in Nazareth moes hê waaruit daar in die oë van die magshebbers nouliks iets goeds kan kom. Dit sluit af in die skandelikste dood wat daar in dié tyd aan 'n mens opgelê kon word: 'n straf wat bereken was om ten enemale klaar te speel met Iemand wat die geselskap van hoere, tollenaars, en ongelowige Samaritane verkies het bo dié van die erkende akademici, kerklike en politieke leiers, en ander hoogwaardigheidsbekleërs van Sy eie nasie; wat ten enemale 'n einde sou maak aan pogings om die groot gesag van die nasionale tradisie, van die wetlike raamwerk in twyfel te trek. Maar die doodstraf wat al hierdie dinge moes bewerkstellig, het juis 'n brandpunt vir vernuwing, vir herontdekking geword: begrip van wat dit werklik beteken om mens te wees: volledig mens. In hierdie skandelige dood begin die lewe weer opnuut. Dit sê die Opstanding eintlik aan ons. Dit moet altoos weer plaasvind. En daarsonder kom geen vernuwing.

Maar die getuienis van die optekenaars van die verhaal van die Seun van die Mens self, laat by ons geen twyfel dat ook aan die hart van hierdie drama die ironiese lê, en oral sigbaar is.

Mattheüs maak ons al daarop attent dat daar tot oorvloed toe gegee sal word aan hom wat het; maar hy wat nie het nie, sal moet toesien dat weggeneem word ook wat hy het. Terwyl dit wel in die materiële sin ook kan wees, sien dit eerder op die verborgenhede van die koninkryk: op ons ootmoedige openheid dus, ons bankrotskap, ons nie-het; en aan die anderkant op die volk van wie die hart stomp geword het; wat die oë sluit en van wie die ore beswaarlik hoor: omdat hulle hét: reeds die Antwoord hét: die een wat hulle self gemaak het.

Daar is die verdere getuienis van Mattheüs: van dié verborge omgekeerdheid van sake.

Dis 'n volk wat na Hom met hulle mond wil kom, Hom met die lippe wil eer, maar wie se hart ver van Hom is. Wie ookal begaan is oor sy eie veiligheid (sielredding), gaan dit inboet; maar dié wat onverskillig daarteenoor staan, omdat belangriker dinge op die spel is, sal dit behou. Dié wat nederig soos 'n

kind bly, sal ontdek dat hulle verhoog word. Die werkers in die wingerd wat die las van die dag en hitte gedra het, kry dieselfde betaling as die een wat eers om vyfuur kom inval het. Dié wat laaste is, sal eerste wees, en dié wat eerste is, laaste. Presies na dieselfde patroon glo die tollenaars (soos Saggeüs) en die hoere in Hom, maar nie vermoëndes, gesienes, begaafdes nie. Wie voor hulle ingaan in die Koninkryk van God is juis die verwerplikes. So word die steen wat die bouers verwerp het, ook 'n hoeksteen. En die Koninkryk word weggeneem van die regverdiges en gegee aan 'n (verworpe) volk wat die vrugte daarvan sal dra. Want baie is geroep maar min gaan die paal haal. Wat die belasting betref: betaal die Keiser wat hom na sy plek en funksie toekom; maar onthou, hy is nie God nie. Want dit bly steeds waar dat hy wat homself verhoog, en so eie perke wil oortree, verneder sal word. Maar hy wat homself verneder, en sy wil ware plek wil volstaan, sal verhoog word. Kyk maar na hulle wat mag en geleerdheid het: hulle onderneem wêreldreise om 'n enkele bekeerling te maak; en as hulle met hom klaar het, is hy dan éers 'n kind van die hel, erger nog as sy leermeesters. Dié gee milddadig, vryelik, tiendes van alles, maar hulle doen dit sonder barmhartigheid. Terselfdertyd sif hulle die muggie uit, maar laat die kameel deur. Hulle is meer begaan oor Sabbatsontheiliging as 'n ontkenning van hulle medemens. Van buite lyk hulle pragtig, skoon en afgewit; maar na binne is daar net doodsbeendere en ander rommel. O, Jerusalem, o mense van my ras, my volk, my land (soos Uys Krige sê) jy maak die profete dood en gooi klippe na hulle wat na jou gestuur is. Aan die ander kant, julle aanvaar so maklik dié wat sê dat hulle 'n roeping het (Ék is die Christus!) en laat julle mislei. Vroomheid sal geen verskil maak nie. Wat wêl verskil sal maak, is of ons dit gedoen het, of nie gedoen het nie aan een van hierdie geringstes. Want dáarvolgens sal gesien word of dit aan Hom gedoen is . . .

Dit is ook die getuienis van Markus.

Vir die een wat het — ook insig het — sal nog meer gegee word; en dié een wat nie het nie, van hom sal weggeneem word ook wat hy het. Wil ons Hom dan vereer deur leringe te leer wat gebooie van mense is? Ons wat eerstens omsien na sy eie sinvolheid (sielredding) sal dit beslis verbeur; maar elkeen wat sy eie plan laat vaar om Sy ontwil, sal ontdek dat hy sinvolheid gevind het. Die eerste is laaste en die laaste is eerste. Hy wat groot wil wees, moet soos 'n bediende wees. Want om Hom lief te hê en om dié wat in goeie buurskap langs ons woon lief te hê, is baie meer as die brand- en slagoffers wat ons onderneem.

Dit is ook die getuienis van Lukas.

Magshebbers, arrogantes (sing Maria) het Hy van hulle magsetels afgeruk. Die nederiges, hulle onderdane, het Hy

verhoog. Want elke dal moet opgevol word, elke berg en heuwel plat gemaak word. Die krom draaie sal 'n reguit pad blyk te wees, en die skurwe pad 'n gelyke pad. Laat die boom so mooi wees as kan kom, as hy nie goeie vrugte dra nie, lê die byl aan sy wortel. Die Seun van die Mens eet liewers saam met tollenaars en sondaars as met die geleerdes en leiers van sy volk. Dit gaan nie so seer om regverdiges nie, maar om sondaars. Die volgelinge van Johannes die Doper en die Fariseërs is nog gesteld op die doen van gebede en die rituele vas. Maar Syne? Nee, hulle is gaste van die bruidegom. Kan hulle dan vas en vormlike gebede in die openbaar doen, terwyl die bruidegom by hulle is? Sy dissipels doen wat nie geoorloof is om op die Sabbat te doen nie. Op 'n stil, sonnige more, langs 'n meer, onder 'n oop hemel, word daar aan 'n aandagtig luisterende skare vertel. Gelukkig die armes en die hongeres, want daar sal tot versadiging aan hulle geskenk word. Dié wat gehaat en verstoot en beledig word, dié wat sleggemaak word, sal nog hulle loon ontvang. Maar dié wat het — wat die middele tot alle mag besit — het hulle troos al weg. Helaas vir die rykes, die welgevoedes, die vrolikes, die gewildes. Hulle lag nou, maar hulle sal nog treur en ween. Oppas dat mense goed praat van wat ons doen of sê of skryf, want dit is wat gewoonlik aan valse profete gedoen word. Wie moet ons ook nog lief hê? Ons vyande, dié wat ons haat, dié wat ons slaan, dié wat ons vervloek, dié wat ons besteel; al sien juis hulle ook nog die splinter in 'n ander man se oog, loerende oor die balk in hul eie. Van Johannes die Doper wat geen wyn gedrink het of brood geëet het, het hulle gesê: hy is beduiweld. Van die Seun van die Mens wat eet en drink, sê hulle met dieselfde asem: Hy is beduiweld. En boonop Hy is 'n vraat en wynsuiper; en Hy hou geselskap met oneerbare mense. Afgesien van die tollenaars, wat soek Hy by vroue soos Maria van Magdala, Johanna, vrou van Guza? En daardie een wat aan tafel uit die albasterfles Sy voete kom salf het? Waarom hou Hy hom met sulkes op? Maar elkeen wat het, vir hom sal daar gegee word; en elkeen wat nie het, sal ook die bietjie wat hy het, verbeur. (Hiervan is die belangrikste miskien sy vryheid . . . Want vryheid groei, maar onvryheid groei ook.) En presies op dieselfde manier, sal dié een wat hom inspan om sy eie identiteit, sy eie lewe te verseker, weldra ontdek dat hy dit sodoende juis in gevaar gestel het. Dinge word verberg vir die wyse en verstandige mense, maar aan kinders geopenbaar. Die buitekant van beker en bord word skoon gehou, maar van binne is dit vol roof en boosheid. Die tiende word gegee, maar die reg en liefde tot God verwaarloos. Die liefde vir die voorste plekke, vir eerbewyse en lofbetuiging, is omgekeerd eweredig met ons werklike waarde. Wat bedek is, word blootgelê; wat verborge is, raak bekend; wat in die donker gesê word, sal in helder daglig gehoor word; wat agter geslote deure gefluister word, sal van

die dakke verkondig word. Wat ons in goed en oorvloed besit, kan ons lewe nie verryk nie. Ons bly arm, in die oë van God. Vir dié wat hulle die minste sorg maak — soos die lelies en die kraaie — word daar die beste voor gesorg. Het Hy gekom om die aarde te vertroetel? Die aarde moet aan die brand gestee word; en Hy het hierdie vuur daarop kom werp. Vrede en eensgesindheid? Hy het eerder verdeeldheid gebring. Hou maar dop: die een wat die voorste plek by die eetmaal inneem, sal deur die gasheer afgeskuif word. Die een wat die agterste plek inneem, sal die uitnodiging ontvang om hoër op te gaan. Die deftiges wat na die banket genooi is, sal nie opdaag nie. Daarom sal die armes en verminktes en kreupeles en blindes uit die strate en alleë van die stad byeengebring word: om te kom aansit. Die onregverdige bestuurder word geprys — omdat die mense van hierdie wêreld, hierdie aarde, meer bedrewe is, geskik is, om met hulle eie soort te werk as die anderwêreldses: die kinders van die lig. Geld as 'n boosheid? Nee wat. Gebruik jou geld om vriende te wen; maar sorg dat jy net die rangorde bewaar: God én Mammon kan nie sáám gedien word nie. Maar Mammon kan wel God dien — en dan is hy nie meer Mammon nie. Dié van ons wat ons regverdig ag en ons voor mense regverdig, sal ontdek dat God déúr ons sien. Want hy wat homself opstel om deur sy medemens bewonder te word, sal gou-gou agterkom dat juis dit in God se oë nikswerd is nie. Tot Johannes die Doper was dit die wet en die profete; maar sedert Johannes, die Koninkryk van God. Daarin dring elkeen met geweld — met behoud van elke tittel van die wet . . .

Ook die Fariseër gee sy tiende en dank God dat hy nie soos die tollenaar is nie. Maar as dié op sy bors slaan en om vergifnis vra, is dit hý wat aangeneem word. Maak jou los van alles waaraan jy so diep verknog is, ja, selfs broers of vrou of kinders, terwille van die Koninkryk. Maak jou los daarvan en jy sal nie skade hê nie, maar wins. Die gunstige tye toe God ons besoek het, sal ons nie van weet nie; en daarom sal wat ons het verpletter word. Dis eerder die steen wat die bouers verwerp het, wat die hoeksteen sal word . . .

Ten slotte getuig ook Johannes van dieselfde, vreemde onderstebo, omgekeerde, absurde gang van sake.

Hoe sal ons weer gebore word? Deur die gees wat waai waar hy wil, waarvan ons die geluid hoor maar nie weet waarvandaan hy kom en waarnatoe hy gaan nie: die onlogiese gees sonder vaste riglyne, sonder plan, sonder eindbestemming. Ongelowige, ketterse Samaritane, wat net maar 'n stuk van die Skrif wil aanvaar? Hulle aanbid wat hulle nie weet nie: sonder dat hulle weet. Profete kom nie uit Galilea nie. Dis nie die blindes wat sondig nie, maar ons wat sê: „Ons sien!” Kaiafas meen dat dit beter is dat één moet sterwe as dat die hele volk vernietig word. (Die organisme moet voor

die enkeling gaan, maar Christus is Heer van die enkeling, wat slegs as *enkeling* na Hom kan kom).

Die koringkorrel val in die grond, sterf, en staan dan in heerlijkheid weer op. Wie homself, sy identiteit, sy behoud, sy finale handhawing lief het, sal dit verloor. Maar hy wat hom op geen manier daaraan bind nie, sal dit bewaar. Baie weet in die stilligheid dat dit só is, maar sal nie praat nie, sal dit nie bely nie: die prys vir hulle om uit die sinagoge (die laer, die raamwerk) verban te word. Hulle stel die eer van mense hoër as die eer van God: en juis daarom ondermyn hulle hulle mooiste planne.

Maar dit is nie net die woorde van Hom wat dit geestiger, raker, meer ekonomies gesê het as enigiemand voor of na Hom nie. Dit is nie net die woorde wat deurtrek is met die absurd ironiese nie. Dit is ook die dramaties self wat daar afgespeel is in daardie dorstige land.

Jy ken die gebooië (*Sê die Meester aan die ryk jongman*): Jy mag nie egbreek nie, jy mag nie steel nie, jy mag geen valse getuienis gee nie, jy mag niemand tekort doen nie; eer jou vader en jou moeder... Maar hy antwoord en sê: Meester, al hierdie dinge het ek onderhou van my jeug af... (*Waarom is die lewe dan nie vir my sinvol nie?*)... Gaan verkoop alles wat jy het (*sê die Meester*) en gee dit vir die armes... (*Maar hoe kan hy, die ryk jongman, die lewe wat hy verdien het, só weer tot niet maak?*)... Jy sal 'n skat in die hemel hê... Maar hy het treurig geword oor die woord... (*Hoe anders? Dit is mos bankrot speel*)... Toe kyk Jesus rond en sê vir sy dissipels: hoe beswaarlik sal hulle wat goed besit (*materiële goed, maar ook sielegoed, geestesgoed, 'n Antwoord*) in die koninkryk van God ingaan!

Martha werskaf in die kombuis om alles so deeglik vir die belangrike gas klaar te maak, sodat hy met 'n goeie indruk van die huishouding weer sal kan vertrek. Agtelose Maria egter, onbegaan oor hulle huis se aansien, sit daar aan die voete van die besoeker — en luister na wat Hy te vertel het van sy omswerwinge. Tot Martha skielik driftig raak en wil weet of sý dan verduiwels alles alleen moet doen; of sy dan geer hulp van haar suster kan verwag nie. En die besoeker, plaend, wil weet waarom sy wat Martha is, dan so besorg is, so verontrus oor baie dinge? Maria het tog die goeie deel gekies...

Maar ook 'n getroue, dienende seun raak opstandig by die terugkeer van 'n verkwister-broer, so lank verlore vir ouers, huis, land en volk, wat by sy onverwagte terugkeer uit die verre vreemde, die beste kleed ontvang, 'n ring vir sy hand, skoene vir sy voete. Ook die vetgemaakte kalf word geslag — en almal is vrolik. — Waaróm dan verbrands? Waaróm moet alles so andersom, so onregverdig verloop? Dikbek loop hy, die oudste, buite rond en brom — en weet nie eens dat sy

die goedheid uit beginsel geskied het, en sy vader se omhelsing van sy naakte, bankrot gespeelde seun, uit die liefde wat hy, die oudste, ontbeer het nie.

Op 'n dag is daar 'n oorspelige vrou wat deur haar regverdige aanklaers na die tempel gesleep word. Ook sy het elke beginsel van die samelewing versmaai. Ook sy het die konvensies geminag. Ook sy het haar gruwelik skuldig gemaak aan oortreding van die raamwerk van die wet. — Sy verdien die dood.

Wat sê Hy nou daarvan — Hy wat so dikwels gesien word in die geselskap van bedenkbare karakters; wat selfs verklaar het dat die hoere en die tollenaars vóór die hoogwaardiges van staat en kerk die koninkryk sal beërwe? Wat sê Hy daarvan? — Wat Hy sê is 'n fyngeestige spel van die ironie: om prentjies op die grond te teken — die grond waar ons weer suiwer kan dink, kan voel, kan liefhê. Wie onskuldig is, moet maar die eerste klip gooi, sê Hy. Wie wil nou begin? *Peripeteia*, sê Aristoteles. Die aanklaers wyk. En die vrou, die vernielde, die vernederde, is ook die weerlose. Die ironiese binne die ironiese, haar weerloosheid red haar. Sy gaan, en sondig nie meer nie.

Ook vir 'n Samaritaanse vrou wat op 'n warm namiddag haar dorpie verlaat, 'n eensame Jood daar by die put sien sit waar sy water wil skep, dan tot haar verbasing ontdek dat die vreemdeling (want Jode en Samaritane word streng apart gehou) haar groet en met haar 'n geselsie aanknoop. Hoort dit nou so? Hoekom is dit so anders as wat verwag is? Hoe loop dit teen al die ou gebruike in? Hoekom is daar skielik 'n diepklinkende dialoog tussen hierdie twee by die put: Hy 'n Jood uit die heersende bestel; sy 'n veragte Samaritaan? Sy skep water vir Hom, want wat hulle apart hou het wonderbaarlik onbelangrik geword. Hulle gesels oor water, want die land is dorstig, en die son is warm. Hulle gesels oor water en sy hoor van 'n ander water uit 'n ander bron. Só het dit nog nooit gebeur nie. Sy het niks besonders hier kom doen nie, net maar water kom skep. — Hoe merkwaardig het alles nie nou verloop nie . . .

Maar 'n ander steen wat die bouers verwerp het, nóg 'n Samaritaan, ontdek op 'n dag 'n beroofde en swaar gewonde man langs pad. Twee regverdige, 'n priester en 'n Leviet het pas daardie selfde pad geloop. Hulle het die kreune daar van agter die bos gehoor, maar wou nie betrokke (involved) raak nie. Die verantwoordelikheid was tog per slot van rekening nie hulle s'n nie. Daar was dalk dringende werk elders, werk wat op hulle wag; goeie werke wat nie gelaat kon word nie. By die herberg het hulle moontlik nog simpatiek geluister na een wat amegtig daar aankom en te vertel had van die man waar daar langs die pad nog lê; simpatiek geluister, en toe maar stilweg die reis na hulle tiendes en goeie werke hervat. Nie lank

na hulle weg is nie, kom daar egter 'n Samaritaan aan met die gewonde op sy eseltjie.

Vreemd, 'n mens sou dit nie verwag het nie. Per slot van rekening, hierdie mense — hierdie Samaritane — het eintlik maar buite die raamwerk van die ware geloof gestaan. Van hulle kon 'n mens enigiets verwag. Hulle was selfs kapabel en sê: *God is dood. God bestaan nie meer nie.* Nou gebeur dit waarlikwaar, teen alle logika in, dat een van hulle hierdie geteisterde man na die herberg bring, vir sy verpleging en onderhoud betaal, beloop om wat nog skuldig is by sy terugkeer goed te maak.

Uit die ironiese gegewe word daar egter 'n verdere ironie gehaal: ons word spesifiek daarop gewys dat die naaste van hom wat daar langs die pad in sy eie bloed gelê het, nie sy eie volksgenote is nie, maar hy wat vrylik en met deernis sy ellende, sy verwonding, sy verleentheid kom deel het.

Maar die omgekeerde is ook waar. Want dit is nie Simon die Fariseër se regverdigheid en gasvryheid wat genade verdien nie. Dit is eerder die verkwisting van 'n sondares, nie minder weerloos as die oorspelige vrou voor haar aanklaers in die tempel nie; want met haar trane was sy die voete van 'n Man wat sy onmiddellik herken het vir wat Hy is. Dit is ook Petrus, die Rots, wat in die koue oggend-ure sy Vriend en Leidsman tot drie maal toe verloën. En dit is nóg 'n Samaritaan — ál een van tien melaatses wat genes is — wat ootmoedig op sy knieë val om te sê: „Dankie, Here!”

Baie wat eerste is, sal laaste wees, en baie wat laaste is, eerste . . .

Jerusalem, Jerusalem, jy wat die profete doodmaak en stenig dié wat na jou gestuur is . . . Kyk, julle huis word vir julle woes gelaat.

Die Evangelie is, soos die letterkunde: wáár, omdat dit absurd is.

Maar juis om daardie rede is dit ook beginselloos.

Wat? Geen beginsels nie?

Geen wêreld- en lewensbeskouing of lewens- en wêreldbeskouing nie?

Geen norme waarop ons steeds kan terugval nie?

Geen standarde, geen vaste waardes waarvolgens ons 'n oordeel kan vel nie? Kennis van goed en van kwaad kan hê nie?

Geen raamwerk waarbinne ons daardie kennis kan beoefen nie?

Geen vaste grondslag waarop ons 'n heldestryd kan aanknoop, 'n skans mee kan oprig, 'n toekoms kan bou, 'n beeld mee kan uitdra nie?

Wat wil ons dan? 'n Permissiewe gemeenskap?

Beginsels is eindsels, is daar reeds gesê. Beginsels is eindsels wanneer hulle pretendeer om 'n Antwoord te wees.

Daar het nog niemand geleef wat in staat was om so 'n beginsel op te stel, of saam te stel, of uit te dink, of bloot te lê, wat die duur van die pretensie oorleef het nie.

Die beginsels van die wetenskappe — ál die wetenskappe: die besondere eksistensiesfere waarin die mens se kennis ván homself en ván sy wêreld hom uitdruk — pretendeer geen Antwoord nie.

Hier is die ware beginsels wat ons in ag moet neem: wáár juis omdat hulle binne hulle eie perke beweeg: op vlakke wat minder is as die mens. As wiskundiges sal ons bv. te doen hê met 'n reghoekige driehoek waarvan die vierkant op die skuinssy gelyk is aan die som van die vierkante op die ander twee sye. As natuurkundiges sal ons te doen hê met bepaalde reaksies wat op bepaalde aksies van liggame volg. As bioleë sal ons te doen hê met 'n vaste patroon waarvolgens lewende selle hulle gedra. As sielkundiges sal ons merk dat die menslike gees op 'n bepaalde manier reageer, wanneer dit op 'n bepaalde manier geprikkel of gekondisioneer word. As ekonome sal ons weet dat materiële fenomene (soos pryse) in 'n direkte verhouding staan tot materiële gegewenhede (soos vraag en aanbod).

Daar is geen einde aan die beginsels wat op die manier vasgestel kan word nie; want dit gaan deur die ganse spanwydte van die menslike kennis en optrede.

Maar die punt bly dat ons nie hier te doen het met 'vaste riglyne' wat opgestel is met die oog op ons uiteindelijke behoud en ons aankom in die heilstaat van die mens nie. Ons het hier te doen met beskrywinge van die konkrete gedrag van geskaphede wat in die rangorde van die skepping laer as die mens staan.

Maar ook die beginsels van die mens is wesenlik net maar beskrywinge van wat ons nodig vind om die aard van dinge te respekteer, ook ons eie aard, wat ons vryheid is. Ook die reg is funksioneel in dié sin.

Geen regsreël is 'n Antwoord nie. En waar 'n regsreël só ver verwyderd geraak het van die ware behoeftes van die samelewing wat hy moet dien, raak dit gou-gou in onbruik: tensy dit kunsmatig voortbestaan as deel van die Idee.

Die saam-wees van die mens en wat vir die mens 'n minder- maar tog ook 'n mede-geskaphed is, skep die bestaansfere waarin ons leef en beweeg en waarin ons is. Hieronder val die natuur- en sosiale wetenskappe (waarby ons die politiek kan insluit), die ekonomie, die reg, ens.

Binne die bestaansfere van die mens is hy slegs in die mate waarin alles wat daarby betrokke is — die mens self, en ook wat minder is as die mens — na eie aard fungeer. Dit sal vereis dat alle geskaphede binne die patroon van so 'n bestaansfeer voldoen aan sy eie beginsel. Dit is altoos sy essensie wat homself funksioneel bewys. Maar met die mens is dit

juis dáárom die handhawing van sy vryheid: om vrywillend uit sy essensie te kan val; om vrywillend weer daarnatoe op te klim.

'n Hamer, ook wanneer dit sy plek vind binne 'n bepaalde bestaansfeer van die mens, 'het lief' wanneer dit soos 'n hamer deug. Dieselfde sou geld vir 'n kop kool, of 'n hond. Alles in die skeppingsorde is, 'het lief' in die mate waarin dit getrou bly aan eie aard en sinvol dan 'n verband vind met wat langs hom of saam met hom getrou bly aan sy aard. Ook die mens het lief wanneer hy homself is, d.w.s. voldoen aan sy ware aard, wat sy vryheid is.

Die menslike bestaansfeer word dán sinvol wanneer die konstituerende dele — die mens en wat minder is as die mens, maar tog mede-geskape — hulself is. Alle essensies buiten die menslike essensie om vryelik te wees of nie te wees nie, staan binne die raamwerk van sy eie (funksionele) beginsel, ook wanneer dit evolueer. Vir die mens dan om vir homself 'n vaste raamwerk of beginsel te soek, is om sy eie syn te verminder. Dit sou boos wees, omdat — soos Augustinus daarop wys — dit ons inordinaat sou maak. Om dié rede sê Augustinus ook: *Dilige quod vis fac*: het lief en maak wat jy wil.

Die vreemde nou is dat die liefde geen beginsel is nie, maar 'n eksistensiële ontmoeting: 'n herkenning van wat ek werklik is: as vryheid. Dit is omdat God self geen beginsel is nie, maar 'n lewende werklikheid wat ons gewaar word, sodra ons liefhet, in die konkrete liefhet: in die ganse spektrum van wat is.

Want God is om te wees. En om te wees, jouself te wees, is om lief te hê. 'n 'Beginsel' van die mens sou (soos dié van die reg) slegs kan deug solank dit fungeer. Want om te fungeer na eie aard is om lief te hê. Dit is dieselfde as om te sê: om die essensiële wees van 'n geskiedenis te ag; en die beginpunt is myself. Dit is 'n lewenshouding wat nie uit 'n abstrakte ontplooi nie, maar integraal verweef is met wat ek as medegeskiedenis in my bestaansfeer omhels. Daartoe is in eerste instansie my eie openheid nodig: my eie moed om tegemoet te gaan; my eie moed om te wees; myself te wees. Daarsonder bly die liefde koud soos liefdadigheid.

Niemand het beter die 'beginselloosheid' van die Evangelie begryp as Paulus nie.

In daardie merkwaardigste van alle briewe stel hy die betekenis van Christus opnuut aan sy geliefde maar dwase Galasiërs: hulle wat ná sy vertrek deur sekere knoeiers skoon van stuk gebring is; verwar is met hernieuwe praatjies van die wet en wat die wet van hulle eis: die besnydenis en alles wat met die besnydenis saamgaan; die hele sissewinkel beginsels waarsonder daar vir hulle geen sekerheid, geen redding sou wees nie.

Kan hulle dan nie begryp nie (wil Paulus eintlik sê) dat ons deur die geloof aktief verwesenlik in die liefde ook 'n nuwe self-kennis vind?

Dit is geen sielkundige frats waarvolgens ek myself skielik kan ontleed nie. Dit is 'n dieptebom wat my ganse lewensinstelling skud. Ek sien myself as geskapene, as skepsel, maar as 'n besondere skepsel, outonoom maar nie self-genoegsaam nie, toegerus met 'n baie besondere verantwoordelikheid. Ek ken my perke, maar ek ken ook my perkeloosheid *in die erkenning van my perke*. Ek sien myself in hierdie nuwe lig en daardeur sien ek alle ander in dieselfde lig. Ek het geen vertrouwe meer nie op enige essensiële kategoriese imperatief, wat 'n ander naam is vir die wet, of 'n raamwerk, of 'n beginsel.

As ons deur die Gees lewe, sê Paulus, laat ons deur die Gees wandel: dus, nie na die abstraksie, nie na die rasionele plan nie, maar in openheid en vryheid, wetende dat die Gees soos die wind is wat waai waar hy wil; jy hoor nie sy stem, weet nie waarvandaan hy kom en waarnatoe hy gaan nie. Maar hy spreek — en jy luister. Die lewende Woord van God word nie deur die mensegees of deur menslike vernuf uitgedink of aangepas nie.

Rudolph Bultman het reg gesê: dit styg op uit die geskiedenis. Sy oorsprong is 'n historiese gebeurtenis met sy kulminasie in die historiese Christus. Die Woord van God is 'n konkrete woord gerig aan mense van hierdie tyd en 'n bepaalde samelewing. Die idee van die alomteenwoordige en almagtige God word slegs reël in my persoonlike, my vrye eksistensie: my aanvaarding van my vryheid. Die woord van God is geen tydlose beginsel nie; geen kennis van goed en kwaad wat onveranderlik binne sy raamwerk bestaan nie, eerder 'n steeds herhalende ontmoeting tussen Skepper en skepsel in die mede-geskape wêreld.

Die Woord wat Vlees geword het, beteken presies dat dit verwyder is van die bloot essensieel-konseptuele, geplaas is midde-in ons eksistensiële menswees. Die geloof moet steeds weer bevry word van enige lewens- en wêreldbeskouing, sy dit wetenskaplik, polities, ekonomies, esteties. Die 'eenmaligheid' van die Christelike 'beginsel' is dat hy altoos opnuut teenwoordig is, soos die wind van die gees altoos teenwoordig is, al waai hy waar hy wil. Die geloof en sinvolheid groei nie uit 'n besondere eenmaligheid nie, maar uit die hernieuwe tegemoetgaan van 'n konkrete gegewenheid.

Dit vorm die lewende substansie van ons lewe. Hy wat elke vorm van sekuriteit in die vorm van 'n reddende beginsel verwerp, sal juis sy ware sekerheid vind. Die geloof weier om uit te soek. Want, wys Luther ons weer daarop, die aarde in sy geheel behoort aan die Here en die volheid daarvan. Daar is geen heilige plekke nie: *terra ubique Domini*. Deur ons geloof te herstel tot onveranderlik déél van die *saecula* —

die tyd waarin ons leef — maak ons dit sekulêr, (soos J. J. Degenaar sê) profaan, maar dáárom ook lewend. Deur dit in ons nood vas te nael aan 'n Christelike 'beginsel', maak ons dit tot raamwerk, tot verstartheid, tot onmag, tot hernuwing van ons Nood, tot ongelooft.

Staan dan vas in die vryheid waarmee Christus ons vrygemaak het (*skryf Paulus aan sy Galasiërs*) en laat julle nie weer onder die juk van diensbaarheid bring nie (soos *die wet, die beginsel, die kategorieëse imperatief van ons wel sal eis*). Kyk, ek, Paulus, sê vir julle dat as julle jul laat besny ('n móét binne die raamwerk van die wet) Christus vir julle tot geen nut sal wees nie. En ek betuig dat weer aan elke mens wat hom wil laat besny, dat hy (*dan*) verplig is om die hele wet te onderhou (*want hoe sal ons uit twee bekers drink, deel hê aan twee tafels, twee here dien?*) Julle wat geregverdig wil wees deur die wet ('n rasionele stelsel van vaste beginsels) is losgemaak van Christus; julle het van (*uit*) die genade verval (*geval*). Want ons verwag deur die Gees uit die geloof (*onbepaalbaar, altoos nuut, opnuut gesitueerde*) die geregtheid waarop ons hoop. Want in Christus Jesus het nóg die besnydenis nóg die onbesnedenheid (*of enige ander voorskrif*) enige krag maar die geloof wat deur die liefde werk (*want die geloof is aktief beliggaam in die liefde*) . . . Want julle is tot vryheid geroep, broeders; gebruik nie julle vryheid as aanleiding vir die vlees (*ons rasionaliteit*) nie, maar dien mekaar deur die liefde. Want die hele Wet word vervul in een woord, naamlik: jy moet jou naaste liefhê soos jouself (*want jou agting vir sy wees, sy geskapeheid ontspruit uit die kennis van jou eie wees, jou geskapeheid, wat daarom jou perke insluit*).

Dat die grootste onder die apostels nie hier net maar besig was met *obiter dicta* nie, blyk genoegsaam uit wat hy elders sê: met die drif van een wat weet dat wat hy nou sê geen gebooe van mense is, geen oorlewering wat die gebod van God kragteloos maak nie. Aan die Romeine skryf Paulus dat ons nou losgemaak is van die wet waardeur ons vasgehou was, aangesien ons dit afgesterf het, sodat ons dien in die nuwigheid van die gees en nie die oudheid van die letter nie . . . En die gebod wat vir hom die lewe moes wees, dié het vir hom geblyk die dood te wees. 'n Bietjie later herinner hy ook die Romeine dat, hoe die gebod ook al mag lui, dit word in hierdie woord saamgevat: Jy moet jou naaste liefhê soos jouself. Die liefde beklemtoon hy voorts, is inderdaad die vervulling van die wet. Hieraan verleen 'n ander apostel, Johannes, enorme krag wanneer hy hom in 'n beroemde passasie uitspreek oor dieselfde dinge:

Hy wat nie liefhet nie, het God nie geken nie . . . Niemand het God ooit aanskou nie. As ons mekaar liefhet, dan bly God in ons en het sy Liefde in ons volmaak geword . . . God is

liefde en hy wat in die liefde bly, bly in God en God in hom . . .
Daar is geen vrees in die liefde nie, maar volmaakte liefde
dryf die vrees buite, want die vrees sluit straf in, en hy wat
vrees het nie volmaak geword in die liefde nie . . .

Want ons nood het te doen met ons gerigtheid op 'n rasio-
neel-essensiële konsep wat vir ons die lewe sinvol moet maak;
wat ons die kennis moet gee van goed en kwaad; wat ons
dan diep-sidderend vermoed nie daartoe in staat te wees nie;
waaraan ons *dennoch, malgré tout, nevertheless*, nogtans
vasklou; om dood of lewe. Die Idee is ons alternatief vir die
geloof.

Die Evangelie het vir ons die ewige nou en die ewige
opnuutheid van die openbaring bekend kom maak.

Maar ook die kuns is steeds, en by herhaling, openbaring.
Daarom is die teologie en die letterkunde 'n ewige tweeling.

LENTESTAD

you will not find another sea — C. P. Cavafy

Die dooies weet nie van
hierdie wit fees van die bome
wit met nuwe heerlijkheid
liefde wat oopgaan soos appelblomme
die oopgaan van nuwe voortvarende gebede
— op soek na 'n nuwe see —
dat dood sal ophou bestaan
want hierdie voorjaar het baie monde
soveel stemme soveel wit klokke
ons ken die negatiewe antwoord
daar is geen pad geen tuiste geen nuwe see
ons word geleidelik meer krank
— die dooies het geen tonge —
geleidelik meer kranksinnig
in hierdie wit lente

IN-KEER

loop ons 'n herfs
oor rivierklippe
geel in rimpels water
klim met groen voete in bome
sit dig op 'n tak
heilige en vredige voëls
soen nie
maar lag en glimlag
oor die verrukking
van oë blare
borste en fyn reën.
in die nag word dit donkerrooi
en pols soos pyn
elke liggaam onvervuld
wat
in sy eie tombe lê

PILOUTOMAAT

Vier jaar en enkele maande na hulle troue skenk sy geboorte aan 'n derde kind. Dit ten spyte van voorsorgmaatreëls, want hulle wou nie so gou kinders gehad het nie — miskien mettertyd twee, 'n paar jaar na mekaar. Sy huil trane van woede en verbittering en druk die suigeling teen haar pynlike borste.

„Daar is net een veilige, absoluut veilige metode,” sê die dokter. „Jy moet Die Pil gebruik. Dis eenvoudig en esteties aanvaarbaar. Ek sal vir jou 'n voorskrif gee wat elke maand hernu kan word.”

„Maar skattie, dis wat jy lánkal moes gedoen het!” kreet haar vriendinne. „Almal gebruik deesdae Die Pil! Die lewe is daarsonder net nie meer te bedink nie!”

Sy gaan apteek toe met die voorskrif, 'n ruk na die kind se geboorte, en neem die langwerpige pakkie in ontvangs. Dit pas maklik in haar handsak; sy voel modern en bewapen teen alle toekomstige woede en verbittering. Tuis maak sy die pakkie oop. Die pille is netjies gerangskik, elk bokant die naam van 'n dag, beginnende by Sondag. Een-en-twintig klein, geel pilletjies, en sewe wit pilletjies. Daar is 'n vroulike wit houertjie binne-in die dosie waarin die kaartjie met pille geskuif kan word tydens gebruik. Daar is ook 'n netjiese toegevoede papiertjie waarop staan: „Volg die gebruiksaanwysings asb. noukeurig”.

Sorgvuldig lees sy die instruksies. Begin met die eerste pakkie op die vyfde dag van die siklus, drink elke dag 'n geel pil totdat almal geneem is. Daarna die sewe wittes. Moenie 'n dag oorslaan nie. Moenie dit op ongereelde tye neem nie; sukses kan net gewaarborg word as die pille gereeld gedrink word, liefsaans met ete. Gebruik die duim en wysvinger om elke pil uit die bladmetaal los te maak. Raadpleeg die dokter as enige ongewone simptome verskyn.

Daar kom 'n klein oomblik van kilte oor haar. Sy is weer klein, 'n rebelse kaalvoetdogtertjie. Moenie sonder jou kappie in die son loop nie! Doen jou huiswerk gereeld en op vasgestelde tye. Borsel jou tande direk na ete. Dogtertjie wat nie skoene wil dra nie, wat snags deur die venster glip om na die sterre te kyk. Nou ja, dis verby. Eindelik moet 'n mens tog inskakel by die aanvaarde patroon soos deur die gemeenskap voorgeskryf. En Die Pil word deur die gemeenskap voorgeskryf. Gaan voort om een tablet per dag te neem in die rigting wat deur die pyltjie aangedui word.

Sy drink die eerste geel pil om sesuur daardie aand. In die nag lê sy wakker, en sy is bewerig en naar. Die volgende dag voel sy effens beter. Om sesuur drink sy die volgende pil. „Hou maar 'n bietjie uit,” sê die dokter, „die aardigheid behoort binne die eerste maand te verdwyn.” „Dit gaan verby, skattie,” sê

haar vriendinne. „En watter geringe prys om te betaal vir die *gerustheid!*”

Sy drink die een-en-twintig geel tablette die een na die ander. Twee dae nadat sy met die wit tablette begin het, kom die Vloek oor haar, soos dit elke maand kom. Maar dis anders. Dit kom sonder fanfare, byna heeltemal sonder pyn. 'n Paar maal gedurende die dag loop sy verby die medisynekassie en verwonder haar oor die feit dat sy geen pille hoef te drink om die ellendigheid te verlig nie. Die aand lê sy weer wakker met die gevoel dat sy van iets beroof is. (Ja, jy hét slae verdien. Maar hierdie keer sal ek jou oorsien, solank jy nooit WEER sonder 'n reënjas uitgaan in sulke weer nie!)

Die tweede maand is sy inderdaad minder naar. Maar sy bly bewus van die pille in hul netjiese, vroulike, wit houertjie. Om sesuur elke aand drink sy die pil wat vir dié bepaalde dag bestem is. Daar kom oomblikke van dankbaarheid en vertroue, en sy en haar man begin na hul derde kind verwys as „ons jongste”. Sy kan die jare vorentoe oorsien: niks kan gebeur wat sy nie bepaal en beplan nie. Niks is moontlik behalwe wat sy self moontlik maak nie.

Maar waar is die vreugde? Waarom lag sy selde?

Weer kom die Vloek op die vasgestelde tyd. Woensdag. Maar dit sal nou altyd op 'n Woensdag gebeur, dink sy met 'n soort paniek. Die element van onsekerheid is volkome uitgeskakel. Sy kan kuiers en vakansies maande, jare, vooruit beplan en presies bereken hoe sy wanneer sal voel. „Hoe lank hou ek hiermee aan?” vra sy vir die dokter. Op die dosie staan: Sesde skedule, moontlike nadelige medisyne. Vervaldatum: onbeperk.

„As jy reeds soveel beter voel, is daar geen rede waarom jy nie lank daarmee kan voortgaan nie. Twee-drie jaar in elk geval, en dan kan jy dit ses maande of so laat staan net om seker te maak dat alles nog in orde is.”

Ses maande. Sy vind dat sy daaraan dink soos 'n gevangene moet dink aan ses maande parool. Om weer, *miskien*, op 'n ander dag as 'n Woensdag oorval te word. Om sesuur saans te laat kom en gaan. Maar sy vererg haar oor die valsheid van sulke redenasies en dwing 'n gedagtelosheid op haarself af. Soos 'n opgewende speelsoldaatjie gaan sy deur haar dae en alles is fyn bereken, afgerond, voorspelbaar. Dit word 'n refleksbeweging om sesuur saans 'n geel pil tussen duim en wysvinger vanonder die bladmetaal uit te forseer en met 'n bietjie melk weg te sluk.

In die nag gaan sy soms na die venster om na die maan te kyk. Die maan groei, word vol en hang soos 'n groot geel pil in die lug, en kwyn weer.

Die maande kom en gaan. „Jy lyk goed,” sê die dokter. „Jy gedy op die sekuriteit,” sê haar vriendinne. In werklikheid het sy die paar pond in gewig bygekry, en hulle weet dit, as gevolg van die nor-etisteroon en etiniel estradiol waaruit

Die Pil bestaan. Sy aanvaar die paar pond ekstra met gelatenheid omdat sy niks anders kan doen nie. Sy is 'n dogtertjie wat onthou om haar kappie op te sit en haar huiswerk gereeld te doen.

„Watter seën is hierdie tablette,” sê die dokter wat aan die wêreld se bevolkingsprobleem dink. „Watter seën,” sê haar vriendinne wat aan hul eie gerief dink. „Hoe ontsettend dat ons arme oumas dinge maar moes vat soos dit kom!”

Haar ouma het elf kinders gehad. Miskien wou sy ook liever twee gehad het, 'n paar jaar na mekaar. Maar sy het elf gehad; sy was 'n groot vrou met lewendige oë en sy het dikwels gelag. Ten spyte van alles was haar ouma vry. Is sy vry?

Sy begin agterkom dat die posbode altyd tussen twaalf- en eenuur die pos aflewer. Om eenuur skep sy op vir middagete. Om twee-uur gaan die jongste kind in haar stootwaentjie onder die bome slaap. Op gesette tye kom haar vriendinne kuier. Want daar is vir alles 'n tyd, dit het die Prediker al geweet.

Die Prediker het ook gesê daar is niks nuuts onder die son nie. Nou is daar tóg iets nuuts. En is die orde nou eers volkome?

Maar dis veral die maan waarvan sy bewus bly. Elke agt-en-twintig dae is die maan vol. Saam met haar siklus van geel pille en wit pille groei die maan, word vol, en kwyn. Altyd agt-en-twintig dae.

Sy word afgetrokke. Nou dat sy en haar man sonder vrees die liefde kan bedryf, stel sy nie meer daarin belang nie. Hy verwyf haar totdat sy òf haar rug draai, òf haar plig doen.

Dis die kinders aan wie sy haar met fel vertedering wy. Oor en oor verlustig sy haar in herinneringe aan haar drie swangerskappe; sy speel met haar kinders en hou hulle op haar skoot terwyl sy die woede en verbittering soet in haar voel opstoot. Kind wat kaalvoet en sonder reënjas die grou lug uittart. Om sesuur neem sy 'n tablet: waarborg teen enige verdere woede en verbittering. Sy drink 'n bietjie melk, en sy lag nie.

Een nag hardloop sy buitentoe en skreeu vir die ronde geel maan: „Ek haat jou! Gaan weg!” Haar man kom haar haal. „Is jy gek?” vra hy. Sy is nie gek nie: sy is gereeld soos die maan. Voor sy teruggaan bed toe, gaan sy meteens die vroulike wit houertjie haal en trek die kaartjie met pille daaruit. Ronde pilletjies soos gebedekrale. Nee, nee: daar bly niks oor om voor te bid nie. Daar het immers geen vrees oorgebly nie, en daarom is geloof oorbodig. Pille soos geel mieliepitte wat nooit sal mielies word nie; soos wit rivierklippies, glad en rond, en geen hande om daarmee te speel nie. Gereglementeerde maantjies: Sondag Maandag Dinsdag Woensdag Donderdag Vrydag Saterdag.

Sy lê wakker terwyl die maan nog skyn. Sy dink: maar ek het nie gevra om God te wees nie. Ek wil nie God wees nie.

Hoekom moet ek die absolute beheer oor my eie liggaamsiklusse oorneem? Hoekom moet ek my eie onvrugbaarheid bewerkstellig?

Met wrewelige lis begin sy eksperimenteer met die pille. Sy drink net sestien geel pille in plaas van een-en-twintig, en verlustig haar in die koms van die Vloek op 'n ander dag as 'n Woensdag. Daarna drink sy tien, en toe twee-en-dertig. Haar liggaam protesteer nie. Outomaties gehoorsaam hy die eise van die pille en doen presies en noukeurig wat van hom gevra word.

Sy koop 'n nuwe pakkie tablette, en skielik besef sy dat dit alles nutteloos is. In die pakkie sal altyd agt-en-twintig pille wees. Die Vloek sal altyd kom twee dae nadat sy die wit pille begin drink het. Wat sy ook al doen, hoe sy dit ook al doen: die beheer is nog hare. Sy kan haarself nie verras en haar eie planne nie omvergooi nie. Opnuut lê sy haar neer by die gebruiksaanwysings. Maar sy dink aanhoudend aan haar ouma, haar ouma.

Een oggend kry haar tweede kind die vroulike wit houertjie in die hande, druk die tablette die een na die ander uit die bladmetaal en drink dit met belangstelling. Sy gooi die kind histories in die motor en jaag hospitaal toe; sy loop heen en weer terwyl die kind se maag uitgespoel word. Gaan sy sterf? Of net eendag onvrugbaar wees? Sy vou haar hande: sy het weer iets om voor te bid. Dat daar geen woorde kom nie, maak nie saak nie. Dis met haar hele liggaam, en alles wat méér is as haar liggaam, dat sy bid.

Later neem sy die kind terug huis toe: sy sal nie sterf nie. Minstens nie sterf nie. Haar man kom huis toe terwyl sy sop op die stoof roer. „Hoe gaan dit?” vra hy. Die verwyd in sy oë omdat sy gisteraand weer haar rug gedraai het, is weg. „Hoe gaan dit nou met haar?”

„Beter,” sê sy. „Jy kan gaan kyk.”

„En waar is ons jongste?” vra hy terwyl hy na die gang loop.

„Ons derde kind slaap,” sê sy.

Met 'n glimlag kyk sy op na die horlosie en sien dat dit sesuur is. Die glimlag word lag, en die geluid laat die teëls en vleklose staal nader leun om saam met haar lag te blink. Aanhoudend roer sy die sop, en sy lag die woede en verbittering tegemoet.

A. KLOPPERS

BELOFTE

My winterbeelde
raak in vlermuistrosse
vas
Hang vol swaar
verlange aan 'n
donker dak
gedwing deur
reëlmaat en
seisoene —
 en die lang en koue wag;
 alles in geheim gevang —
herfssaad
sluimer in kokonne,
raak met suiwer
somerson bevrug;
en voorjaar vier
die nuwe
ongebonde vlug.

NET VIR 'N OOMBLIK

Net vir 'n oomblik
nog gevang in
naakte slierte
van 'n winterwilg
het my geleer
dat gister nader
aan vandag
en winter nader
aan die lente is.
Want toe ek opkyk
het 'n windswael
hoog . . . en . . . stil
teen die eerste
somerson gedraai.

MIST

Ik hoor niets. Zie niets. De absolute verlatenheid. Hoe lang dwaal ik in deze sneeuwvlakte al rond? Twee uren? Drie? Misschien meer want mijn maag trekt samen en het wee gevoel in mijn knieën zit nu overal in mijn benen; iedere stap kost me moeite. Waarom blijf ik me eigenlijk voortslepen? Ik loop beslist in een rondje, nergens een huis... hoe is het mogelijk? Was ik maar op de skibaan gebleven! Ik had de mist zien opstijgen, het gevaar gevoeld, maar de drang was me te sterk geweest door de verse sneeuw naar beneden te suizen en eigen sporen te tekenen. Ik deed het in een roekeloze vaart, uitdagend, wild, voor mezelf herhalend: wat kan 't me allemaal verdommen! Zoals ik gisteravond het kabelspoor dat Peter meevoerde achterna geroepen had: wat kan het me allemaal verdommen! Jarenlang had ik me aan hem vast geklampt, hem zoekend, hem niet vindend, want die jarenlang was hij voor mij deze sneeuwvlakte in de dichte mist geweest. Zoek maar: je vindt niets. Schreeuw:

— Ee-ooh!

Alleen je eigen echo antwoordt:

— Ee-ooh! Ee-ooh... ee-o...

En de stilte.

Heb ik verdriet om zijn vertrek? Ik weet het niet. Ik geloof dat er meer opluchting was dan pijn toen ik bij het afscheid kortaf zei: „Wel, dag dan, Peet!” En hij zei: „Dag, Kris! Amuseer je nog goed en breek niets!”

Het was een idioot plan van me geweest hem naar hier mee te sleuren. Het moest mislukken. Zoals ons huwelijk heeft moeten mislukken. Je trouwt geen man omdat hij je de rust geeft waar je in de onstuimigheid van je jeugd wel eens naar verlangt. Rust ben je gauw zat en gaat op je wegen zoals die ski's hier nu aan mijn voeten wegen. Verdomme, is in die hele vallei dan niet één mens?!

— Ee-ooh!

— Ee-ooh! Ee-ooh...

Ik grinik: bergen zijn lief, ze getroosten zich ten minst de moeite te antwoorden.

Hield ik dan niet van Peter toen ik met hem trouwde? Ik geloof het wel. Ja, we waren gelukkig. De eerste jaren althans. Ik had zelfs het toneel voor hem opgegeven. Ik wilde nog alleen zijn vrouwtje zijn, zijn lief vrouwtje aan de haard. En kindertjes hebben. 's Zondags wandelden we door het bos en keken trots naar onze kraaiende spruit. Een jaar later zat diezelfde spruit in papa's nek en mama duwde de wagen met zusje voort. En dan had ik er genoeg van. Niet opeens. Ik bekende het tenminste niet. Niet aan Peter en niet aan

mezelf. Ik vocht tegen de groeiende indruk dat ik een rol speelde die me niet helemaal lag. Het is akelig je buiten je eigenzelf te voelen en lucide toe te kijken naar die eigenzelf. De planken, hoezeer miste ik ze! Hoeveel minder pijnlijk is het de rol van een ander te spelen en te weten dat anderen toekijken! En ook mijn vroeger leven met de problemen, de ups and downs, de rusteloosheid, de gespannenheid die er mee samenging, miste ik. Ik begon ervan te dromen. Eerst met heimwee, dan werd het een obsessie en dan was hij er, mijn „retour"! O, hoe heb ik daarvan genoten! En op welke toon praatte ik tegen mijn collega's over Peter! Een toon van superioriteit want ik veroorloofde me iets als medelijden voor hen met hun banale, vluchtige liefdesavontuurtjes. Ik had mijn Peter, mijn Oasis in de woestijn, mijn Rots, mijn Zonneplek in de mist.

En nu? . . . Ja, ik geloof echt nog dat hij dat werkelijk was, toen, die eerste jaren. Ik ging op in mijn beroepsleven en beleefde vreugde aan mijn vrije dagen thuis met de rustige, rustgevende Peter, mijn gezonde opgroeiende kinderen. Wanneer heb ik Peter voor het eerst „een fossiel" genoemd? Wanneer is het me beginnen irriteren dat hij nooit naar een van mijn voorstellingen kwam, nooit weg te krijgen was van zijn fauteuil, zijn slossen, zijn televisie? „Peter" zei ik eens (het ontviel me eigenlijk) „houd je nog van me?" En ik verwachtte een antwoord maar hij haalde zijn schouders op: „Bewaar dergelijke onzin voor je planken" zei zijn zwijsend gebaar. En ik keerde terug naar de tekst die ik tegen de volgende dag vanbuiten kennen moest. En dan — weken of jaren later? — zei mijn oudste zoontje: „Mama, waarom lacht papa nooit?" En ik dacht ontsteld: nee, papa lacht nooit. Nooit een hartelijke lach, nooit een open gesprek, nooit een paren met passie, nooit een spontaan voorstel om er eens echt „uit" te zijn. Zelfs de zondagnamiddagwandeling door het bos bestond niet meer. Ik raakte in paniek, vroeg me af wat nu nog „echt" was, wat voor zin ons huwelijk nog had en ik zei: „Peter, ik ben zo teleurgesteld, waar is ze, je liefde van vroeger, ik VOEL ze niet meer!"

— „Wat verwijt je me?" zei hij verbaasd en ik kon niet antwoorden want wat kan een vrouw een man verwijten die niet drinkt, niet achter de vrouwen aanzit, iedere dag zijn plicht van nuttig lid van de Maatschappij vervult zonder ooit te mopperen? Had ik geen volmaakte echtgenoot? Een model-echtgenoot? Dànkbaar moest ik zijn en me schamen te durven praten over „teleurstelling". En ik zweeg erover. In alle talen, tegen iedereen. Alleen mezelf betrapte ik voortdurend: luisterde ik met dezelfde hooghartigheid naar de liefdesverhalen van mijn collega's?

Noemde ik Peter nog ooit mijn Oasis?

Ik blijf staan, klop de sneeuw van mijn ski's af, „'k heb honger" zeg ik „en 't wordt verduveld koud", de mist vriest

aan mijn haren, ze zijn wit als de sneeuw, wit als de mist, en ik stap verder. Waarheen? Weet een mens ooit waarheen hij gaat? Ik wist het toen ik vertrok — drie, vier of is het al zes uren geleden? —. Ik verliet mijn hut en zou de skibaan afdalen en met het kabelspoor terug komen. Waar is dit kabelspoor?

Ik wist het ook toen ik trouwde — vijf, zes of nu al acht jaar geleden? —: ik hield van Peet en wilde kindertjes en rust en evenwicht en geluk. Waar is mijn geluk?

— Ee-ooh!

— Ee-ooh! Ee-ooh . . .

— Hou je bek, zeg ik grof.

— Hou-bek, hou-bek . . .

Bergen zijn bedriegers. Ze antwoorden zoals twee glazen die tegen elkaar geklonken worden: chinchin, en ieder drinkt alleen zijn eigen glas leeg.

Alleen ben je altijd, overal. Samen-zijn is je reinste utopie, zelfbedrog, of gewoon bedrog. Ik herinner me een avond na een voorstelling met vier, vijf „open-doekjes”. Ik had dankbaar gebogen naar het entoesiast publiek en gedacht: wat is het goed al die mensen te voelen, honderden mensen, ze zijn daar voor mij, met mij. En in mijn loge schminkte ik me af en verkleetde me en voelde nog steeds hun aanwezigheid, hoorde nog steeds het warm applaus, en ik was gelukkig. En toen verliet ik het theater en in een steegje aan de achterkant verzwikte ik mijn voet: auw! en een echtpaar passeerde en de vrouw deed een stap naar me toe en de man trok haar bij de arm en zei: „Een dronken hoer, zie jij dat niet!” En weg was mijn geluk. Tranen sprongen in mijn ogen, ik had hen achterna willen hollen, zeggen: „Ik ben het: de actrice die u net hebt toegejuicht!” Maar ik was me plotseling bewust van de zinloosheid van mijn poging, bewust van mijn absoluut alleen-zijn, even alleen als een dronken hoer zijn kan, even alleen als een skiloper in de dichte mist.

— Verrek!

— Ve-ek! Ve-ek . . .

Ook een week geleden was mijn poging zinloos. „Peter!” riep ik blij uit „ik heb vakantie! Ik wil naar de bergen!” — „Goed Kristin, ga naar de bergen” zei hij. „Met jou!” Ik sprong op zijn schoot en kuste hem en herhaalde, brandend van hoop: „Met jou, lieveling!” En ik haalde de ski's van de zolder en pakte de koffers en praatte opgewonden aan één stuk door. Even sleurde mijn entoesiasme hem mee en de televisie bleef een hele avond uit, we bogen samen over de kaart op de grond en maakten plannen, o zo'n heerlijke plannen! Ik grijns bitter tegen de mist. Vier dagen heeft hij het in de berghut volgehouden. Vier dagen zonder zijn fauteuil, zijn sloffes, zijn televisie. Dan zei hij: „Ik ga naar huis, Kristin. Jij mag gerust blijven, je amuseert je zo goed. Mij maken ze

bang, die onhandige latten aan mijn voeten..." Zoals hij gezegd had, die ene keer die hij met me had paard gereden: „Niets voor mij, Kristin. Je reinste waaghalselij..." Nee Peter, neem geen risico's! Breek niet je nek, je benen, ga lekker in je fauteuil zitten en kijk naar het leven op het levenloze scherm . . . Ach zie, ik ben alweer ondankbaar, want alweer ben je een model-echtgenoot geweest: „Jij mag gerust blijven, ik red me wel". Wel ja, je zult je redden, waarom niet. Ik red me ook. Luister maar:

— Ee-ooh!

Er komt antwoord:

— Ee-ooh! Ee-ooh . . . Ist da jemand?

Ik houd mijn adem in, knijp mijn ogen stijf dicht, schud mijn hoofd: die zware stem, hier vlak bij, is een droom. Hallucinatie. Dat is de honger, de vermoeyenis . . .

— Ist da jemand?

Diezelfde stem. Een warme golf in de koude sneeuwvlakte. IK BEN HIER NIET ALLEEN! barst het in me los en ik roep, veel te luid, het is een jubelkreet:

— Jo! Hier ist jemand!

En mijn lach spat open als een sprankelende vuurpijl in de dichte mist want op hetzelfde moment flitst me een krankzinnige gedachte door het hoofd: wie je ook bent, je mag stokoud zijn of piepjong, je mag een dwerg zijn en een bochel hebben en een dikke neus en ook een vals gebit, straks drinken we samen — o, SAMEN! — warme Punch al Rhum en kruip ik heel dicht tegen je aan en . . . En plotseling moet ik mijn tanden opeen bijten om het niet uit te snikken: ik besef dat ik nog steeds geloof — o, hoe lang nog! Hoe oud moet ik dan worden! — dat verloren-zijn-in-de-mist slechts een toeval-lijke situatie is.

Riederalp, 2 januari 1968

naar aanleiding van de moord op MARTIN LUTHER KING

I

zij treden uit,
brandschoon
de judaspoppen in hun vlag
gegooid,
alsof zijn vrienden waren
van een negerwijk
waardoor een zwarte watervrouw
de liefde ronddraagt
in haar kruiken.

II

zij treden uit,
diepbedroefd
de magistraten blank-gebogen
langs de weg,
alsof zij spelers waren
uit een schaakbordland,
waar alle zwarte stukken
mat staan
in levende lijve.

III

zij treden uit,
kaarsrecht
de marionetten op één rij
gezet,
alsof zij rechters waren,
over tempeldienaars,
die corrupt het koningsgoud
uit witte schrijnen
snedden.

IV

zij treden uit,
heel kies en achterwaarts
de meute honden
uitgelaten,
alsof zij herders waren
in een harlemstal,
waarvan het zeer langslapend vee
gewekt wordt
door hun schot.

V

zij treden uit,
dronken
de verklaringen
verzonnen,
omdat zij doders waren
van een mensenland,
wat zelfs europa
uit zijn spiegelblinde glazen
breekt.

GESIG

Ons loop saam. Ons loop saam tot in die buik van die hysbak. Ek kyk na jou gesig, die klein oseaan waarin die twee skepe van jou oë rus. Vandag is jy vreemd soos my naam en die son wat brand. Ons staan tussen mense gestrand in die oomblik van afwagting en die effense reuk van sweet. Ons slinger hoër en hoër. Ek kyk na die nommers 7, 8, 9 . . . Ons stap na my woonstel met die groot vensters, die altyd-ooop wonde in die sout see-lug. Jy praat van baie werk. Ek verstaan net die klanke van jou stem. Daarna verdwyn jy in 'n leunstoel geblinddoek agter jou daaglikse-kolomme-sportnuus, jou daaglikse-brood versoet met 'n glasier sjerrie. Ek stap deur al die vertrekke asof ek weet wat ek doen. Die stilte brand soos die bont vlamme van die mat, die kussings, die skilderye. Gisteraand het die nag op fluite gespeel en die ritme van my hart uitgeklop in elke aar. Ek het soos vrugte volmaan gehang. Maar dit was gisteraand. Nou brand die stilte en ek onthou vaagweg iewers die knope van 'n trui, wynrooi knope soos druiwekorrels. Ek tel 'n tydskrif op. Doelbewus vergeet ek van knope en begin lees. Ek glo wat ek lees. Ek glo later selfs die advertensies: verlig die spanning van die moderne lewe met Schons senuwee-tonika Tablette; die gelukkigste vrou is die een wat 'n Defy-gasstoof besit . . .

Ek staan op en kyk deur die venster, af in die blou liggaam van die see. Ek kan die knope nie vergeet nie. Ek kan die gesig nie vergeet nie. Gesig wat behoort aan ander. Gesig wat ek wegbêre in die holtes van my hande snags as geluide my alleen laat. Gesig van liefde omdat ons bloed woorde is. Ons woorde gedigte. Ons wat nie weet wat ons is nie. Ons wat alles is en nog meer. Ons wat die mosaïek van wind is wat breek. Ons wat die wit koeël is van die maan wat val. Ons is alles. Ons is baie. Ons is nooit één nie want ons is oral. Oral waar herinneringe lappies reën op ons wange laat, of iets herroep tussen die jare toe die vrou 'n mama was, 'n begin was, 'n huisie was, 'n gebedjie was.

'n Paar mense speel nog in die branders, silwer-gebreek soos ons. Ons wat nooit één sal wees nie.

MARLISE JOUBERT

DAT BOTE JOU GEWIG SAL DRA

Glo ek
dat bote jou gewig sal dra
met seile gekneus
van wind van son

Jou sal bring
na die plek waar ek wag
op jou mond die vragte
van heuning opgedam
soos my reise
oor die somber landskap
van afwesigheid

Glo ek
om te wag onder heuwels
van my borste
as om te sterf klam
in die sweet
van 'n nag

MYNE

ENGEMI FERREIRA

meine biene biene biene
kyk hoe lag die strate
as die reën so vreeslik stink
kyk hoe lê die wêreld
in die oë van my kind —
eendag kleinste kleinste
as jou wieg Lied klein gekrimp het
as die wind jou nie meer hoor nie
en die maan is dof rinkink
onthou dan
blou — oog — muis — hond — kind
Die Lewe Blom Vir Jou.

MY LAND SE BLIND

(vir B. B.)

o kierang, kierang
jy my land
jou oë moet jy toemaak
as die wind so witoog wink —
jy ken tog nie die maan se dreig
in die nag se toe-oor ure nie
jy ken ook nie die son se klank
as die winter dunlip lag nie
so kierang-kierang land van my,
maak, rammetjie jou oog maar toe
maak oë, ore, alles toe
en dra die vlermuis in jou hart.
(dan hoor jy ons mos nie?)

ERSATZ MEIN SCHATZ

Nou kyk nou weer
hoe lag ek nou
my mond oop waatlemoen
want ek 't gesê
as jy my wil hê
dan mag jy my nie soen
want weet jy wat
— ek nie mag sê —
my hart is soos pampoens
my skat,
en as jou vuis eers binne is
kry jy hom nooit weer uit nie.

Blaai wintersondrome deur middagkoerante
voeg snippertjies blou lug in staatsdiensmandjies
gooi druppeltjies wind in bar-bruin koeverte
meng vars sonneblomsaad met balpuntpen-ink
mors met spikkelende voëlvoetspoortjies oor tikpapier
breek stukkie soutspele van die wildste branders af
steek in elke lêer 'n sprietjie fluisterende grassaad weg
bêre in die vaal kartonkantore met meganiese inwoners
net 'n paar fragmente van my helder dag
dat hulle nie opgebruik (of geleef) kan word nie.

ek wil die bene van die dag wees
om die son se hart te beskerm
ek wil tussen die borshaartjies van die oggend wegkruip
om die voëls se gekwetter vas te knoop
ek wil onder die wimpers van die middag nestel
om met die wind te flanker —
ek wil deur die oë van vandag na eergister loer
my tong uitsteek
ewe vermaking weet
ek lê in die holte van die aand se verhemelte
om al my gisters lekkie vir lekkie weer te teug.

TREFFENDE PARALLEL IN 'N VERGETE
DE KLERK-DRAMA: „DIE VERTERENDE VUUR”.

Dat 'n drama rondom 'n historiese figuur gebou word, is baie algemeen in Afrikaans. Behalwe in die geval van Opperman se VERGELEGEN is die stof vir ons groot historiese dramas uit die verre verlede geneem, veral sodat die dramaturg in 'n groter mate sy eie vertolking kan gee aan figuur en historiese stof sonder om die illusie van realiteit te versteur. Dit kan dan daartoe lei dat feitlik die hele lewe van die figuur opgebou word, soos in die geval van Van Wyk Louw se Dias, of dit kan slegs lei tot 'n nuwe siening van 'n historiese figuur, soos die geval is met Louw se Germanicus, wat onmiskenbare parallelle toon met die Christus-figuur. Dat 'n historiese figuur uit die nabye verlede geneem word en op geslaagde wyse as parallel van die Christus-figuur aangebied kan word, is minder bekend.

Dit doen De Klerk in DIE VERTERENDE VUUR (DRIE DRAMAS, 1947) waarin hy 'n groot figuur uit die mediese geskiedenis as tragiese held uitbeeld. Dr. Ignaz Semmelweiss, die eerste medikus wat die hoë sterftesyfer aan kraambedkoors toegeskryf het aan die besmette hande van die geneesheer en die oplossing daarvoor gebring het, moet stry teen miskenning en vooroordeel en word deur sy obsessie om duisende vroue te red, tot sy eie ondergang gevoer.

Die karaktertekening in DIE VERTERENDE VUUR is 'n besondere vertolking van die historiese gebeure. Semmelweiss se eerste gebaar, sy afgematte houding en hartstogtelike optrede gee reeds aanduiding dat hy die idealistiese heethoof is. Sy fanatiese simpatie met die lydende mens en sy intense aanvoeling van die uitdaging wat dit aan die medikus bied, spreek uit sy afsku van die aanhoor van die bediening van die Laaste Sakrament:

„SEMMELWEISS

(In die verte meteens die sagte getingel van 'n klokke; dit word geleidelik harder. Semmelweiss en Hebra luister 'n paar oomblikke, asof betowerd.) Daar is dit weer. Hoor jy dit? (Hy wys in die rigting van die gange buite en kyk die ander wild aan.) Die Laaste Sakrament... Daardie ellendige priester met sy doodsklok. (Pouse. Dan op 'n lae, afgematte toon terwyl hy neersak op die bank.) O God, Hebra, ek kan dit nie langer uitstaan nie...”

Dis sy uitsonderlik sterk gewete wat hom steeds aandryf, hom beheers met 'n „verterende vuur”. Hy sien die medici se versuim om alles in hul vermoë te doen om die siekte te bestry nie net as 'n versuim nie, maar as sonde. Dit spreek uit sy uitbarsting voor Hebra:

„Dis nie alleen dat hulle teorieë belaglik is nie: dit kan 'n mens nog vergewe. Maar dis dat hulle botweg weier dat daar iets verder aan die saak gedoen moet word. Hulle sonde is die sonde van die tyd — intellektuele verwaandheid en bedrog. Dis krimineel.”

Uit die hele konteks blyk dat hy sy taak in die kraamsaal as 'n Godgegewe opdrag sien en hom geroepe voel om 'n oplossing te vind. Daarom sê hy aan Hebra: „Dank God dat dit nie jou afdeling is nie”. Met helder en objektiewe insig in die probleem, teken Hebra hom duidelik in 'n poging om hom van sy drastiese houding te genees:

„Jou moeilikheid in die lewe, my vriend, is dat jy jouself deur ondeurdringbare mure wil stoot. Jy loop die goed storm en wil hulle te pletter loop en jy self bly in die slag. Onthou vir Don Quixote.”

Met 'n paar trekke het die dramaturg hier 'n mens van vlees en bloed geteken, nie een wat net besete is van sy obsessie en verder geen foute het nie, maar een wat inderdaad by sy heldersindheid ook die kortsigtigheid openbaar dat hy nie kan insien dat hy hom langsaam moet haas nie, hoofsaaklik omdat hy die redenasie van sy teenstanders nie kan begryp nie. Hy is ook blind vir Karen se liefde vir hom, wat wel blyk uit haar verwelkoming aan hom by sy terugkoms in Weenen (begin van Toneel Twee, Eerste Bedryf). Ook haar uitgesproke haat teenoor dr. Klein (einde Tweede Bedryf) as gevolg van haar inlewing in die ideaal van Semmelweiss getuig daarvan.

Hebra vorm 'n interessante kontras met Semmelweiss. Ten spyte van die feit dat hy Semmelweiss ondersteun in sy teorie, is hy in sy besadigdheid presies laasgenoemde se teenoorgestelde. Dit bring 'n geslaagde balans in die karakterkeuse en -uitbeelding, waardeur die drama aan lewensgetrouheid wen.

Alhoewel dr. Klein se karakter neig na dié van 'n eensydige skurk, openbaar hy tog in die botsing tussen hom en Semmelweiss menslike trekke. By hom weeg sy vertrouwe in sy outoriteit en dié van die mediese wetenskap die swaarste.

Dit blyk uit sy grootste argument teen die versoek van Semmelweiss:

„... dr. Semmelweiss, jy moet ons wat aan die hoof van hierdie plek is, darem krediet gee vir 'n bietjie mediese kennis. Per slot van rekening, ons het gestudeer aan die beste universiteite op die Vasteland, plekke met 'n groot tradisie agter hulle. Ons het geleer ...

SEMMELEWEISS: Twak!

KLEIN: Ons weet ook iets van die mediese wetenskap af. Ons het baie geleer, baie. Eén ding het hulle ons nie geleer nie: dit is dat my hande wat nie gewas word nie, die dood van 'n vrou kan veroorsaak.”

Op grond hiervan weier hy om te luister na die „ongegronde idees van jong medici wat maar 'n jaar of wat gelede klaarge- maak het, jong, opstandige wysneuse met meer energie as wysheid, meer ambisie as verstand...” Reeds in die eerste bedryf erken Klein aan Hebra:

„Sommelweiss soek net moeilikheid, as daar redelike voorstelle van sy kant sal wees en... medewerking, sal al hierdie onaangenaamheid vermy kan word.”

Hierdie botsing tussen die ouderdom en die jeug is terselfdertyd 'n illustrasie van hoe goed die probleem in die dialoog gerealiseer is, en stel die een pool in die drama duidelik. Teenoor dié betoog is Semmelweiss se standpunt:

„Ek het geen teorie nie! Ek het 'n idee, 'n reg om te verwag dat dit in eerlikheid op die proef gestel moet word. Die teorie sal kom.”

In sy ywer eis hy slegs 'n reg en is hy nie bereid om as stryder in belang van die mensdom toegeefliker te wees nie. En dit maak hom 'n sterk tragiese figuur: dat dieselfde vuur wat hom die oplossing van die vraagstuk laat kry, hom tot verydeling van sy eie ideaal dryf en tot sy eie ondergang voer. Die besoek van mev. Hertelsman, die niggie van die invloedryke prof. Michaelis van Kiel, bewys dat Klein hom as gevolg van sy opstandigheid by die buitewêreld verdag gemaak het. Dat sy vuur teen homself ingespan word, maak van Semmelweiss 'n ware tragiese held. In sy sterk strewe na sy ideaal word sy kragte langamerhand vernietig; dit is ten volle aanvaarbaar dat hy na agtien jaar uitgebrand sou wees, en dat die bereiking van sy ideaal vir hom 'n obsessie sou word sodat hy in die oë van die wêreld „nie heeltemal by sy sinne” is nie. In die derde bedryf is dit duidelik dat hy te midde van al die teenkating reeds aan 'n vervolgingswaansin ly. Voor Hebra openbaar hy sy toestand:

„Hier is 'n vuur hierbinne wat my verteer, wat my opvreet. (Hy kyk wild in die kamer rond, vol vrees; dan op gedempte toon.) En daardie stemme! (Prewel.) Die moord moet ophou, die moord moet ophou! Altyd hierbinne. Ek hoor dit, ek hoor dit! Dit sing in my ore . . .”

Hierdie toestand van hom en die herinnering aan die dood van Kolletschka is die duidelike dryfvere wat hom aan die moontlikheid van die dood aan die besmette ontleedmes laat dink. Hiermee openbaar hy dan die grootste selfverloëning waartoe 'n mens in staat kan wees — dat hy sy lewe wil gee sodat andere kan lewe. In die konteks van die drama is die volgende woorde van hom dan ook die strewe en die teleurstelling en die oortuiging van 'n hele lewe:

„Een klein snytjie — in die arm miskien. Bloed... (hy kyk op met wye, vreesbevange oë) dan die dood. So het Kolletschka gesterf — jy onthou. Miskien sal ek ook so sterf

eendag. (Hy glimlag op 'n eienaardige, veelseggende manier.) Miskien sal hulle my dan glo."

Hierdie klassieke woorde gee dan volle sin aan sy latere dood aan dieselfde oorsaak wat hy hier „voorspel" het — 'n dood wat hy op ironiese wyse self kies.

Met die Semmelweiss-figuur het De Klerk so naby aan die volkome literêre vergestaltung van 'n Christus-figuur gekom as wat maar moontlik is. Dit is trouens uit die konteks duidelik dat hy so iets in gedagte gehad het by die skepping van die werk. Etlike trekke dui daarop. Christus se kruiswoord word bv. geëggo in die woorde van Semmelweiss aan Klein in die openlike botsing tussen hulle in die eerste toneel van die eerste bedryf: „God vergewe jou! Jy weet nie wat jy doen nie." Die spot van dr. Klein aan die einde van die eerste bedryf word net so ironies bewaarheid soos Christus se spotnaam „Koning van die Jode". Die volgende, wat as snydende spot bedoel is, is dan ook profeties:

„'n Mens weet nooit tot watter hoogtes jou geniale brein ons nog kan voer nie, hoe Ignaz Semmelweiss nog sy naam kan skrywe in die Boek van die Tyd. Die Redder van Moeders!"

Behalwe dat „Redder" 'n benaming vir God, en in die besonder Christus, is (vgl. Ps. 40:18; 70:6; 144:2; 71:11) resoneer „Boek van die Tyd" „Boek van die Lewe", wat steeds met Christus geassosieer word. Die situasie van die oortuiging van 'n breër kring, by implikasie die massa, en die teenstand en aanvalle wat hy van die breër kring moet verduur, wek by Semmelweiss 'n assosiasie met omstandighede van Christus, soos blyk uit die volgende:

„Al was dit die Christus self wat hulle vanaand moes toespreek, sou dit hulle nie beweeg om in billikheid en redelikheid aan te hoor wat daar te hoor is nie. Spyker Hom aan die Kruis! dis al wat hulle sal skree."

Inderdaad is Hebra, wat die massa moet toespreek, die verteenwoordiger van Semmelweiss, en dit is asof hy homself in sy stryd teen die massa om hulle eie beswil, sien as 'n tipe van Christus. Die oortuiging daarna dat Hebra se pleidooi nie aanvaar sal word nie, is uit die konteks teen die agtergrond van die gebeure ten volle gemotiveer, maar suggereer terselfdertyd Christus se bewustheid van die offer wat Hy moet bring. Die optog van die massa en die eis om uitlewering van Semmelweiss is 'n rekonstruksie van die Jode se eis om die Kruisiging van Christus. En hulle optrede is genoegsaam gemotiveer deur die feit dat Klein hulle beïnvloed het, ook by die hof, en dat Hebra verwys na die huurlinge onder die skare. Die enkeles wat sy teorie glo, is 'n klein klompie soos Christus se volgelinge min was, en Semmelweiss veg om die waarheid en om geloof (vgl. p. 45) soos Christus teen 'n wêreld wat hom nie tot hulle eie redding wil aanvaar nie. Soos ons kan

aanneem dat Christus met Sy koms na die aarde die Skrif vervul en die Bybel, 'n Boek, „geskryf” het, skryf Semmelweiss ook met sy „verydelde” lewe 'n boek, DIE AETIOLOGIE VAN KRAAMBEDKOORS, wat redding vir toekomstige geslagte sou bring. Die eenvoudige gebruik dat 'n mediese dokter gewoonlik op sy van genoem word het hier, konsekwent toegepas, die interessante gevolg dat Semmelweiss deurentyd Semmelweiss bly — 'n naam wat, in sy geheretimo-logiseerde vorm, letterlik gelees kan word as die samestelling van „broodwit”, waarvan albei die dele met Christus geassosieer word. Hoewel nie die skrywer van die geskiedenis nie, het De Klerk tog die naam deurgaans pertinent gebruik en nie, soos hy wel kon, voorname in intieme gesprekke gebruik nie.

Reeds gedurende sy lewe bereik Semmelweiss sy ideaal gedeeltelik in die sin dat die Hospitaal St. Rochus 'n „hawe van veiligheid” word, waar mense gered word, net soos daar reeds gedurende Christus se leeftyd diegene was wat geglo het en gered kon word. Die hoofoorenkoms lê egter in die dood van Semmelweiss. Die woorde deur Scanzoni in die tydskrif, „Die tyd het gekom dat Semmelweiss se ontdekking erken moet word . . .”, dui daarop dat sy dood die wêreld tot besinning gebring het, dat hy aan kraambedkoors gesterf het sodat baie van dié koors verlos kon word. Soos die dood van Christus, bring sy dood ook die geloof aan reinheid, maar hier reinheid van die hande, volgens die boodskap wat hy in sy lewe en nou ook met sy dood aan die wêreld gee. Die feit dat hy sy eie lewe neem, en volgens die toespeling met die doel dat hy geglo moet word, maak hierdie daad van hom tot 'n daad van selfverloëning van die hoogste vorm — 'n deurlopende tema in die werk van De Klerk.

Die oortuigende dialoog, die tekening van die hospitaalmilieu en die knap hantering van die verhoogtegniek in die algemeen dra daartoe by om hierdie drama tot een van De Klerk se bestes te maak. Slegs die epiloog blyk oorbodig te wees. Gegewens wat daarin na vore kom en wat nodig is vir die geslaagdheid van die werk, kon ewe goed in die laaste bedryf geïntegreer gewees het.

AD ABSURDUM

Weet jy, dat jy my agtervolg het?
in my drome — gister —
in my gedagtes — vandag —.
Toe ek nog 'n kind was, was jy my vader.
Nou my broer.
Van nou af sal ons saam dink:
oor jou kinders
die huis waarin ons groot geword het,
oor die slee wat jy getrek het
en strate vol sneeu,
oor drie bome met groot appels wat
af-geval het,
oor groot boorde
en klein werkies,
oor jou hond.
Dit sal weer 'n slag die moeite werd wees, eindeloos die moeite
werd.

KENNISMAKING MET DE DOOD.

Ik weet het:
ik ben jouw laatste vondst.
In jouw kwijlende ogen
lees ik onmenselijke fantasieën.

Jij treedt uit het onbekende
je vreest de aanklacht
op jouw egoïsme,
deze nacht begint de erosie.

OOG OM OOG

*Du coors di doot, du liets mi tleven.
— Egidius*

ek het my ganse liefde gewaag
sodat jou gestalte kon disintegreer
en jou wesenstrekke vervaag
tot die grondstowwe van protoplasma

vir liefde het jy jou mond teen myne geplaas
en lewe in my hart geblaas
maar nou dat jy weg is kan niemand my sê
waar in die wêreld die liefde lê . . .

nou wonder ek soms
al huil ek nooit
— soos dit 'n veteraan
van die lewe betaam —

is jy gelukkig
dierbare skelet?

HET STILLE DUIN

Nu is mijn wereld stil, de harde zomer en de toeristen zijn er niet meer. Ze verdwenen, bijna plots, in één week tijd. De kinderen, die me nieuwsgierig aangaapten ter wijl ik werkte, hun ijklinkende stemmen, de vrijende paartjes die vruchteloos eenzaamheid zochten, zijn weg. Ik kan rustig genieten van mijn na-zomer, elke dag nieuwe kleuren vinden in het duin dat weer van mij is.

Ik lig, leunend tegen de hete muur van mijn bunker, te kijken over het vlakke polderland.

De bunker is mijn huis, jaren geleden moest ik vechten om haar te behouden, maar ik schilderde raampjes op de ruwe beton, met bloemen voor de ruiten en een biesje om het grauwe vlak te breken en nu vindt de overheid het best dat ik er wonen blijf. Tegen de symbolische prijs van 1 fr, die ik jaarlijks met enige plechtstatigheid naar het kantoor in de stad breng. Ik richtte mijn bunker netjes in, mijn schilderijtjes bedekken de donkere muren. De cementen vloer ligt onder de tapijten die de villabewoners niet mooi genoeg meer vonden.

En ik leef rustig van september tot juni, als een bezienswaardigheid tijdens de zomermaanden. De toeristen aanzien me als een oermens, maar ze kopen mijn schilderijtjes. Overal in West-Europa moeten mijn marines hangen. Het andere hou ik voor mezelf: mijn herinneringen, vaders huis, Isa's bar op het duin tegenover mijn bunker. (Het puin ligt er nog, uit het zand gegroeid als een slechte kies.) Isa het speelkame-raadje uit mijn jeugd toen de duinen nog een oord waren waar de jongens uit de stad sensatie kwamen zoeken. Isa en ik lagen urenlang in de zon, luisterend naar het knerpen van de insecten in het harde gras, of naar elkaars ademhaling. Later verweet vader me die vroege minnekozerij, omdat ik niet varen wilde of met tegezin de spade uit het schuurtje haalde om met het zand te gaan worstelen in het tuintje voor het huis. Het zand bedekte voortdurend de jonge groenten of de konijnen knaagden de koolbladeren stuk, al lag vader ook elke nacht op de loer.

Toen, op één jaar tijd stierven zowel mijn vader als Isa's ouders. We moesten leven: ik van de opbrengst van mijn tuin, zij van het café dat haar ouders steeds eerbaar hadden gedreven, maar dat Isa grotere bloei en een twijfelachtige reputatie bezorgde.

Toen de baan aangelegd werd maakte zij een grote cliënteel onder de werklieden die de bunkers bevolkten. Ik bleef bij haar aan huis komen, een goede vriend, en soms hielp ik haar in het kleine huishouden, maar in het café mocht ik niet komen. Het is te gek, zei ze en ze bedoelde dat ik gek was.

Ik had me tegenover de Duitsers een houding aangemeten waardoor ik een betrekkelijke vrijheid genoot, maar op de duur gedroeg ik me nooit meer normaal. Ik begon tenslotte te schilderen, zonder het ooit eerder te hebben gedaan. Isa hing de werkjes in haar café en de soldaten kochten ze en stuurden ze naar huis. Ze kwamen me opzoeken en toonden me de plekjes die ze wilden afgebeeld zien: de bunkers met de grauwege vlek van het duin erachter, het bosje in de duinpanne, de zee, ik zag haar terug, Isa's bar. Sommigen wilden Isa erbij maar ik was geen portrettist, wimpelde ik af. Isa was van mij, ik schilderde haar vele keren, zoekend naar elke lijn van haar aangezicht, naar de boog van haar mond, de kleur van haar ogen. In elk werk vond ik haar terug, maar nergens was ze volledig. Nu nog gaat er geen week voorbij zonder dat ik poog haar beeld te achterhalen in de vele afbeeldingen die de muren van mijn woning bedekken. De herinnering aan haar blijft onverzwakt, maar onvolmaakt in mij bestaan, nu nog, meer dan twintig jaar nadat ze me verliet.

Op een avond kwam de Feldweibel me verwittigen. Je moet hier weg, zei hij, we laten alles in de lucht springen. Ook de bar. „Daarna is de Krieg fertig”. Ik vroeg niet waarom, de logica van de oorlog was me steeds vreemd gebleven. Ik vroeg alleen maar waar Isa heenging maar hij haalde de schouders op. „Krieg fertig,” herhaalde hij maar steeds. Wonderlijk onberoerd laadde ik mijn kleine huisraad op een handkar en trok naar de stad waar ik gedurende enkele dagen samen hokte met andere daklozen. Maar Isa vond ik er niet.

Toen ik een week later terugkeerde vond ik van vaders huis de brokstukken over het hele duin verspreid. Veertien dagen later had het zand de resten bedekt. Zonder vragen betrok ik de dichtstbijzijnde bunker en richtte haar tot mijn huis in. En wachtte tot Isa weerkeerde. Maar ik zag haar niet weer, nooit meer. Samen met haar huis scheen haar verleden, haar jeugd uit elkaar gebarsten.

En toch blijf ik op haar wachten, zonder hoop maar ook zonder wanhoop. Ze blijft in mij leven, zoals al mijn herinneringen en wanneer ze verschijnt, boven het duin uit rijzend, haar gouden haar wapperend in de wind, of door het stof op de zandweg, zal ik haar toewuiven, alsof ik haar eerst gisteren voor het laatst zag. Ik zal niet op haar toelopen, maar rustig afwachten tot ze naast mij komt zitten. Ik zal haar mijn bunker tonen en de portretten waarvoor ze nooit poseerde. We zullen samen het duin opklimmen tot bij de resten van de bar. Hier was de keuken, wat was ze klein, hoe kon ik er leven? En de stille plekjes uit onze jeugd, die zo moeilijk te vinden zijn.

En dan staat plots een man voor me, eerst zie ik alleen zijn benen.

„Guten Tag,” zegt hij. Zijn stem kraakt mijn stille stuk. Zijn schaduw valt over me en ik huiver.

„Guten Tag”, zei de man. Hij is hier thuis, bij zijn bunker. Hij komt naast me zitten, de knieën hoog opgetrokken, de handen er omheen geslagen.

„Hier was het,” zegt hij „maar alles is helemaal anders.” Hij wijst met zijn sigaret naar de duintop tegenover ons. „Castel Bar?” vraagt hij. Ik knik, voel me plots weer bang; als vroeger.

Maar alles is nu helemaal anders, zei hij.

„Ben jij niet de . . . Bert?” vraagt hij. Gekke Bert wilde hij zeggen en ik mag het hem niet kwalijk nemen.

„En hier woon je nu? In onze bunker.” Hij klopt; bijna liefkozend, met de vlakke hand tegen die bunkermuur. Ik betaal 1 fr. per jaar en woon in mijn eigen huis. Het is wonderlijk dat iemand van toen hier weer is.

Strak komt Isa ook. Het verleden dekt het heden.

„Isa is weg,” zeg ik. Maar hij antwoordt niet. Zijn hand ligt nog steeds op de beton achter hem. Hij blijft onberoerd aan zijn sigaret trekken.

„Isa . . .” wil ik herhalen.

„Isa ist tod,” zegt hij. Niet hard, niet onberoerd. Alsof het hem verder niet aanging. Een fait-divers.

„Isa was mijn vrouw. Ze stierf vorige winter. Ik wou terugkeren naar de plaats waar ik haar leerde kennen. Ze sprak er steeds over. Maar alles is anders. We hadden een mooie tijd, nietwaar?” En hij glimlacht me toe.

„Isa ist tod”, herhaal ik voor mezelf, in het Duits. En huiver opnieuw. En toch stierf ze voor mij, twintig jaar geleden. En blijft ze leven, voor mij alleen, in al haar portretten. Ik moet ze hem tonen, hij heeft er nu evenveel recht op als ik.

„Komm,” zeg ik, „zeigen.” Mijn knieën zijn stram van het lange zitten en ik glimlach mijn metgezel pijnlijk toe. Hij komt me achterna, buigend onder het lage deurportaal. In het halfdonker vlekt Isa's blonde haar vele keren tegen de muur.

„Kijk,” zeg ik fier. Bijna alsof Isa, die voor hem verloren is, voor mij bewaard bleef.

Hij blijft voor elk werkje enkele seconden staan, in een paar minuten heeft hij ze allemaal bekeken.

„Mooi,” zegt hij, „wie is het?”

Het is plots koud in mijn bunker.

„I . . .” stotter ik. Het verleden valt van me af. Ik ben plots helemaal alleen. De winter zal koud zijn en lang.

„Iemand die ik goed heb gekend,” zeg ik, pogend te glimlachen. Hij klopt me op de rug.

„Dit koop ik van je,” zegt hij. Castel Bar onder de herfststorm. De bomen stonden er nooit maar erzonder kon ik de storm niet weergeven. Ik geef het hem, niets heeft nog waarde

nu Isa dood is, ook voor mij dood is. Dank zij een leugen leefde ze twintig jaar langer.

„Danke,” zegt de man en hij steekt een nieuwe sigaret op.

„Het is allemaal anders,” zegt hij. Ook hij kan Isa niet meer terugvinden en ik grinnik, kleine egoïst.

„Dank voor het schilderij,” zegt hij. Hij bekijkt het nog steeds wanneer hij door het mulle zand naar de weg loopt. Een herinnering rijker die ik verloor.

MADA REINECKE

Jy is 'n skulpie
op Mosselbaai se strand
ek kyk in jou
en sien die diertjie
soos 'n aartjie op my hand
al groter word
nes die lewe van die grys verstand

* * *

saans wil my hande nog
voetel aan die
tevergeefse lewe.
Ek wil nog dink
aan nuwer dinge
as die seks,
ek wóú
tevergeefs nog dink.

* * *

seuns en dogters apart
op speelterreine, kyk
deur ogiesdraad
en ogies
na vlegsels en broekies
en klein tekens
van geslag,
na gode en godinnetjies
wat trekput speel.

AANRAKING

Ek raak liggies aan
die dinge verder
as my oë wat
so bedrieglik is,

en kyk, die dag
behoort aan my!

Voete in die sand,
lywe wat dae
verlang in die son,

erger verlang
as om lief te hê.

UIT DIE BORS

So was die eik
en die olyftak,
vergeet-my-nietjie.

Versigtig sal ek voel
en vat, raak aan,
lewe is kontak maak.

Groot dade,
nietige monumente,
my klein wit volk.

OË LIEG NIE.

Haar oë is
die vrees
van jonk wees,
twee portrette
van pyn,

die dood se
gedagtes is goed.

Wat, jy en dink:

Wat: die tong
in sout gelê,

jy: iets van
kom en gaan,

dink: kom ooreen
met wakker lê.

Wat dink jy?

SWART EN WIT

Hou swart,
swart en heilig;
'n enkel druppel wit
— profaan in swart —
sal gramsgewys
die wit gewete
grys vergif,
en stil laat sterwe tót in ewigheid.

Die oog se vlies het dof gebreek
in swart en grys en wit
Die brein se voelers bly *net* steek
by dit wat naby sit.
Ons dra die teken van die tyd
in ons soutelose bloed;
die kalksteen van dié brokkige tyd
sal nooit die siel se nimbus voed.

'n Hoogtehoek
oorspan ons klein visier
se matematiese gebrekkigheid,
want wíé kan dink in Triplikaat
oor tyd en ewigheid?

'n Woord
lê wit en swart
in blokkiesraaisels
eweredig langs mekaar:
die Bose dra die donker wenkant van die tyd,
en laat geboorte tydig daarmee paar
in tydelose ewigheid.

ZOELOE-WYSHEDE

UKUZALA UKUZELULA

Die lewe is aan elke kant begrens
en elke hart het sy geheime wens,
maar soek nooit ver; die skat is in jou huis —
die mens met kinders is 'n groter mens.

IGULA LENDLEBE ALIGCWALI ZINDABA

Daar's 'n juweel in iedere gesprek,
in elke woord 'n wêreld te ontdek.
Soms is die voedsel vir die buik te veel —
die kleipot van die oor het altyd plek.

ZIFA NGEMVENYE

Die enkeling moet op sy weë let
met eie strenge tug en eie wet.
Een skaap wat die verbode weiland soek,
kan al die ander van die trop besmet.

IZWIBELA LADLA INDLOVU

Bewaak die woord wat splinter in die drif,
die kleinste blommekelk het plek vir gif,
'n splinter kan 'n olifant laat sterf
en ryke is gesloop deur 'n geskrif.

UZULELWA AMANQE

Ek het 'n man met skild en assegaai
oor hierdie land sien trap en koning kraai,
maar bo die klanke van sy segelied
het ek die donker aasvoëls reeds sien draai.

ISIHLAHLA SENDLELA KASONIWA

Moet nooit vandag, al is die windjie koud,
die laaste bome kap vir vuurmaakhout.
Dalk vlam die son weer môre, en jy soek
'n plek van skuiling in 'n koeltewoud.

ENDOGEEN

pleidooi voor een rebel
zou ik ieder vers willen noemen
verscholen
achter de dagelijkse drogredenen
die ik met liefdadigheid betitel
door nu en dan
een pakje oude kousen
naar india te sturen
mijn manifesten zend ik
naar de poste restante
als opiumbacillen van dit westen
waar „protesteren”
het meest verboden werkwoord werd
ik besef het einde
van mijn nutteloze schrijfvingers
die het maquis
in het stadspark verkozen.

zoals mowgly het wolfskind
heb ik aan de verkeerde tepels gezogen
de tanden te scherp gezet
tegen eigen broers en zusters
onherkenbaar gekleed
uit taal en symbolen
maak ik rechtsomkeer
en zoek naar mijn oorspronkelijk nest.

AMSTERDAM (een herinnering)

dronken aan oude bols
liepen wij langs het Vondelpark
en je had de spraak
van een jonge vogel
de grachten koud genoeg
om er niet al lachend in te springen
mijn lichaam (een onzuivere diamant)
aan je geslepen
de haren
als een gulzige appelbeet ochtend
langs je mond gelegd
geuren overal tussen de lakens
van het Leidse Plein
tot in het weiland over het IJ
de nacht
vereenzelvigd met de dag
bloemen gekocht
om een nieuwe verjaardag te vieren
ik bedoel:
ons eerste ontwaken te Amsterdam.

EENKEER IN AUGUSTUS

Ek sit en ek sit met 'n hol maag en dink aan aande wat verby is.

Eenkeer in Augustus het ons in die platdakhuisie gesels. By kerslig. In Latyn beteken *augustus*: verhewe, gewyd, heilig. Sy het in 'n bondeltjie gesit met 'n smal haarknip in haar hare.

Dit was mos aand en haar hoë voorkop het geblink van welriekende nagroom. Haar oë was effens rooi. Maar sy was mooi.

Sy het vroeër die aand op 'n driekwartbed lê en huil. Ek het met my hand om haar skouers gevoel hoe sy binnetoe bewe.

„Vertel my,” het ek gesê.

Sy wou eers nie. Het soos 'n kind op die bed bly snik.

„Jy moet vertel,” het ek gesê.

Sy het interessante verskonings uitgesnik.

„Vandag was vir my een te veel,” het sy gesê.

Ek het haar laat huil en praat.

Ek móés toe om verskoning vra.

Sy het in 'n bondeltjie gesit met strepiespajamas wat op die maag oopgegleuf het sodat ek die wit vel kon sien. Ek wou haar teken met 'n potlood.

„Maar hoe kan ek trane teken?”

Die wind het begin waai en al die gordyne die huis ingestoot.

Ons kerse het doodgewaai.

Net die flou naglig het by ons op die bed gelê.

Eenkeer het ek binnetoe gebid God dat mens so lief kan hê!

Vroeër die aand het ons gedigte gelees.

By kerslig.

Vroeër die aand het ons gepraat oor God.

Ná 'n lang ruk nag, het sy opgestaan om water te gaan drink.

„Ek het lus vir tee,” het sy kom sê toe sy weer langs my inskuif.

„Ek ook.”

Ons het die kerse aangesteek en uit fyn koppies op 'n ronde skinkbord tee gedrink.

Buite het 'n hond geblaf en ons het gelyk gesê: die wind is stiller nou.

Sy het weer die bed reggemaak en nog 'n kombars oorgegooi.

Ons was albei baie moeg.

Sy het eerste geslaap.

Ek kon nie slaap nie, want sy was mooi.

Dié oggend het ons die bed saam opgemaak.

En die dág was daarna vol lente. Dit was Vrydag.

Eenkeer in Augustus.

En ek snik en ek snik met 'n holler maag oor lentes wat verby is.

uit: MYRTLE IN DE NACHT

het is niet gewoonte
losgeslagen muren
met krijt besmeurd
dit koperen gezwel
is de huid die zich
voltrekt aan een vreemdsoortig
ouder worden
hoe dood dit leven
mijn ook maakt
in mijn herstellende razernij
vlindert nog verwondering

de vlag droogt in mijn lied
de slaap is uitgezongen
het water ritselt langs de muur
de geur van napalm is verdwenen
het mensje schreit niet langer
gelukzalig is het land
naar wie het glimlacht.

ik ben niet
die uw wonden heeft gemaakt
ontraadseld na de vrouw
mijn voortdurend slapen
is het traag wandelen
van ontvoering
laat de dood mijn gast zijn

deze kleuren verliezen hun prijs
en waar blijft nu de buizerd
de mens op de heuvels
nog gravend in zijn gebeente
het kind in natte luiers
waar soms de dennen openknappen

of is dit bloed mij vreemd
dit voorzichtig tasten
naar de wereld
een toevallig mens
of mijn schaduw.

ENKELING

Ryp wit jare
het my bloed
sonder
die wit vrugte
van jou borste
rooi bitter
gebly

Nou
wag ek
maar
op die paring
van die nag
met die
daeraad

Die nooit geborene
sal
môre
weer
in my skreeu
deur die jare

VIR MAGDALEENTJIE

My briefie
in jou bra
Ek besef
bitter

hoe futiel
die bewing
van my hande
op wit papier

DAT EK ONTMENS MAG WORD

As die dood
van hart en bloed
kom
witter as sterre
blom
vóór angeliere
op my graf

sal ek
sonder pyn
van son en sterre
sing
uit die sonnige sterloosheid
van my
woestyn-wit
dae

DE GOUDMIJN

Een leek zelf kon zien dat wij maar bezoekers waren. Orde-loos liepen wij de gidsen na. Elkeen was bewust van de malle figuur die hij sloeg in de ontvangen kledij van de goudmijn-direktie. De helm ging nog, omdat die op maat kon worden geschoven. Maar de buikjes waren niet te verbergen in de te enge lederen jasjes.

De hele groep werd netjes in de stalen kooi gewrogen en de afdaling begon.

— Op vijfduizend voet stoppen we, riep hoofdgids.

Niemand scheen last te ondervinden van het plotselinge hoogteverschil of niemand liet ten minste horen dat hij moeilijkheden met zijn maag had.

De lift stopte behoorlijk. Wij stapten uit. Achter de gidsen sloegen wij, langs een netjes witgekalkte gang, de weg naar de ontginningsplaats in.

Nergens was enig spoor van goud te zien.

— Oppassen dat jullie niet struikelen!

Een bijna loodrechte houten trap leidde ons een heel eind dieper de aarde in.

De speciale schoenen begonnen zwaar aan de voeten te wegen. Het sloffen over de grond was duidelijk te horen. Enkele mannen slaagden erin nog deftig te stappen. Voorzeker hadden die in hun familie een vroegere mijnwerker zitten.

Het kruipen tot bij de ploeg mijnwerkers in de vier voet hoge gang ging ons veel beter af. Niemand zag dat je dan lekkertjes op je buik even kon uitrusten.

— Hier zit het goud, zei de gids en wees naar een stippeltje op de wand. Wij knikten instemmend en zagen natuurlijk geen goud zoals wij gewoon zijn dat dagelijks te zien.

Het gaf een heerlijk gevoel zomaar gewoon op goud voort te kruipen.

Zoiets mag je thuis nooit doen.

De lange ganzerij rekte zich behoorlijk op de terugweg. Het was of er goud in die schoenen verborgen zat.

De loodrechte trap voerde ons, zeer traagjes, terug naar de hoofdgang.

De gidsen begonnen na de beklimming ijverig te tellen en schenen voldaan toen de hele groep behouden boven was geklauterd.

Toen wij terug behoorlijk waren aangekleed deden de gidsen teken hen te volgen. In een speciaal gebouw, de gieterij, toonden zij ons vijf bakjes goud. De produktie van één dag.

Eventjes hebben wij — onder de wantrouwige blik van de hoofdgids — met onze wijsvinger over de klompjes geaaid.

Eventjes hebben wij ons zeer rijk gevoeld.

Eventjes maar.

KOMS VAN DIE KIND

Jý, my brand
'n roosrooi lug,
swart voëls skamel
oor my bekken en my dye;
halfwas-diere
kruip terug . . .

En ek wil hulle nie meer
in bloeiende wande opdam nie;
opkramp hiërdie diere
wat so sterk is, en so teer!

RIVIER VAN DIE MAAN

Kinders paar in jou oë;
die foetusse is wit soos swaeltjies;
die ongebore lelies is taai
en geel rondom my heupe!
Die motte koer in die modder;
jôú oë is gebroke riet . . .
Ons lê soos katjepierings
ons monde is rooi soos engele;
ôns koer in die water
en die paddas snik rooi monde,
die visse se vlerke bewe
in die water!
Jou bors is 'n wit wind
my hande is sag,
die arikruikels kruip
tussen ons tone;
die skulpe huil in die water,
ôns hande is sampioene;
ons lê in die rooi riet
die water is jý
wat stort oor my pyn.

DUISEND WIT ROSE BLOEI

Wit skoelappers was in jou oë,
jôú bloed die hartstog van
tortelduiwe;
jou dye was lewende vlinders

jou hande die rooi kelk
 van aronslelies.
En die dou en die krag
en die volmaaktheid van God
het in jou gestalte gekry;
in jóú stilte en 'n
 halfgesêde woord,
in die klam witheid van jou slape . . .

AANDLIED VAN DIE VOËLTJIES

(i)

Uit die puin van blomme
kom daar kinders,
— kinders is stil voor God.
Die nag is 'n groot donkerblou
 loerie,
die nag is 'n oop granaat;
in die nag is daar groot oop bruin
 loeries.
Bloeisels is wit; ek wil nie meer
sterf nie! Bloeisels is harte;
hulle leef in jou oë;
in die kokkewiet se keel
brand daar rooi blomme.

(ii)

Gee my die hart van die groot
kokkewiete; gee my die oë
van God; in die hart van die duiwe
 leef daar blomme;
mý hart is 'n wit kokkewiet . . .
In die oë van die wildsbok leef
daar engele; engele is groen
verdriet. Gee my die
blomme! Bloei aan my
borste, nag van die grou kokkewiet.
Drink my oë; ons wil nie meer
sterf nie; slaap op my borste,
 Nag van die Blou Kokkewiet!

DIE ULTIMATUM

Die son was oral daardie Woensdagmiddag.

In die brakwater, die kaiingbruin klipkoppe en die hoenders se bloederige kele.

„Waar gaan jy nou heen?” het ma gevra.

„Werk” sê ek en stap na die sinkemmer om water te drink.

„Waarom sê jy nie vir jou pa dat jy wil weggaan nie?”
'n Kouesweet breek deur my hare en ek raak onbeheers aan die bewe soos die riet in Julie.

Sy weet, die hele werf sal weet, dan sal pa ook weet.

„Waar kom ma daaraan” skerm ek.

Die watervlak in die beker raak ook aan die bewe en ek wens daar was nog water, baie water, sodat ek kan swem en swem, weg van al hierdie vrae.

Sy weet. Dan weet die hele werf dit, want Saartjie sal weet en sy sal gaan praat.

Nie nou al nie, bid ek. My skietgoed is nog vér van agter mekaar af. Die vorms van die ministerie moet eers kom. Dan sal ek vertel.

Praat oor die groot seer wat net die sterre van weet. Petrus hou ook nie van die stof en die vrekte nie, maar wat weet hy van die wind wat snags kom gesels as die haan afkop staan en droom.

„Ek het dit lank al gesien as jy die skape kraal toe bring. Jy aard mos na my as dit by diere kom. Sag met alles wat hulpeloos is. Die laaste tyd het jy nie meer geduld met hulle nie. As die hanslammers nie wil suip nie stamp jy hulle op die neus. Bloed het vir jou soos die son geword. 'n Aanvaarding soos dié waaraan jou pa gebuk gaan. Die Here het sorg en hy sal weer sorg. Ek is bly om te sien daar is weerstand by jou.”

„Weet iemand anders dit al?”

„Nee Jakobus, net ek en jy.”

„Jou pa gaan nou boet, weet jy? Al hierdie jare my soos 'n bok aangehou, net, ek was nie goed genoeg vir teeldoelendes nie. Eenlingers is mos 'n sonde in sy oë. Gm! toe wou hy jou ook soos die grond maak, 'n ploert!

Die grond is nie in jou bloed nie. Die grond jaag die baas rond.

Ek moet dit tog aan Saartjie vertel as sy weer kom stryk.

Die grond jaag die baas rond en ek . . . ek het daardie grond geskep, 'n eenlinger, wat die stof en dié se pes haat. Die prys gaan vreeslik hoog wees.”

„Ma . . . Ma Saartjie sal praat.”

„Nee, nee nie sy nie. Ek dra te veel van haar en hierdie plaas rond, as sy praat gaan sy brak word en wie van ons wil graag brak wees?

Nee, sy sal nie praat nie.”

„Ma...?”

„Gaan nou, dan kyk ons wat gebeur.”

Buite was dit nog somer, nog Woensdag, so droog dat ek die fyn stof kon ruik. Is alle vroumense so oplettend en waarom het pa nog niks opgemerk nie? Hy met sy grondfilosofie. Die grond het nog altyd na ons gekyk en sal dit weer doen. As dit net wil reën, dan beur ons weer vorentoe.

Ons twee, ek en jy, en die kontrei sal ons dophou. Ons, die Louw's wat vorentoe boer.

Arme pa. Reën kan nie alles regmaak nie. Ook nie vir hom nie. Die stof is klaar in sy bene.

Vieruur kom die eerste warrelwind mekaar in die laagte rond jaag en saam met hulle verskyn Ben Pieterse, die posryer. Miskien vanmiddag, dink ek en stap na die kombuis.

Die werf is stil en binne klink Ben se lag soos 'n werkende spoellatrine. 'n Stuitige lag en ek weet hy kyk na ma se bene. Hy doen dit altyd as pa nie daar is nie. Verdomde ou klop.

As ek die deur oopmaak, staan hy van die tafel af op en krap in sy possak. Ma stap na die venster en kyk teen die koppie se skaduwee vas. Sy sal nie nou die pluimvee sien nie. Hulle lê in die skaduwee onder die wa en dit is donker daar. Donker soos haar oë.

„Pos boeta” sê hy en kyk na ma.

„Dit lyk mos of sy 'n tikmasjien kan kielie. Maak net seker sy kan kook. Verder hoef jy deesdae nie meer rond te kyk nie, hulle is almal bekwaam.”

Ma breek van die venster weg en kyk hom dood.

„Ben Pie...”

Ek hoor niks nie en gee ook nie om dat ek byna een-en-twintig is nie. Binne in my hand lê my paspoort.

In groot letters staan daar AMPTELIK, amptelik ontslae van die Louw's se grond en Ben Pieterse se Woensdae.

Buite raak die hoenders aan die kekkel.

Vir die res van die agtermiddag vul ek vorms in en kry my sêgoed agtermekaar. Binne vier maande sal ek mondig wees en dan sal pa moet kop gee. Ek wil nie hier bly nie. Die droogte is te groot en is orals soos die son, selfs in die huis. Miskien reën my droogte êrens anders dood.

Na die aandgodsdienis bly sit pa. Iets wat hy normaalweg nooit doen nie en hy speel met die gemorste suiker voor hom op die tafel. Gewoonlik staan hy dadelik op, gooi koue water in sy voetskotteltjie en was sy voete, maar vanaand wag hy.

Sou hy iets vermoed van die brakheid op die plaas?

Sonder om van my oë weg te kyk sê hy: „Jy weet tye is swaar. Al kry ons reën sal dit nog moeilik gaan. Die plaas is te klein vir twee.”

Aan die oorkant van die tafel begin ma skielik saggies lag. Ek wonder, of die grond oor my gaan treur.

N. A. LIEBENBERG

WINTERSNAG

Op die kraalmuur van veeltongige sterre
het sy silhoeët, graterig,
terug na die bedding van 'n bok gekeer
en teen die grou,
rotsvas, soos 'n verkoolde stomp bly stoot.
Maar later onder die hand van 'n deurdringende koue
het die eerste vrot sy knieë geknak
en moes hy met 'n sug aan die voet van die muur gaan lê.
Die ryp kraak,
splinterend in die wang van die nag.

HYMNE AAN DE ZOMER

Wie het kleine niet eert:
in het voetspoor van de vogels,
stort ik me van mijn drempel op de aarde
— en fladder maar wat rond.

Er zijn de sponden, waarop ik
— hoger dan de melkweg — Brubeck fluit,
de ribben van de vensterbanken,
waartegen de toppen van mijn vingers
verzadigend verschroeien,
het ouderhuis, waarlangs ik flitsend
in mijn kinderklompen kruip,
het gras, waarin de stralen
uit de kruinen van de bomen druipen,

en ook de oogopslag der anderen
— de echo waarin mijn eigen stemgeluid verdrinkt:
ijs, dat in de graftombe van de huid,
plotseling langs het geraamte sijpelt.

En wat ik 's avonds
in de glooiing van uw lenden vind:
midden de röntgenopname van de dag,
sta ik erbij
als een gat in een long
— een oog, waardoor
de ontzenuwende duizendpoot te nacht,
me verder in de bloedval van het leven duwt.

ELEGISCH

Met het trillen van mijn moeders onderlip,
begint het onderhuidse klokkenspel
der woorden,
en in de vijver van mijn voorhoofd
schrikken zwanen op.

Ze zegt: ‚Ik ben verloren‘
— wrakhout waarop ik in de klankstroom
reddeloos naar haar borsten drijf.

Meeuwen vliegen krijsend
uit haar dunne, grijze haren op.

Een dorre tak,
wordt in de kille stilte van de kamer
donderend afgeknapt.

Nog vóór ik haar mijn handen reik, en zeg:
‚Ach, moeder, alles komt wel weer terecht‘,
sla ik te pletter
tegen de rotsen van haar bekken.

RICK VAN BAFERYS

ONTWAKEN

op blanke wegen
fladderen gele nachtvinders
in zwervende gitaarwinden
bevende snaren
in een ritme
van bloemengejuich
de maan-water-zon
breekt de strakgehouden horizon
wanneer mijn lichaam
en de nachtvinders
hijgen op blanke wegen
dan is de dag rein

—

Voorbij de boorden van de Leie
ga ik
het boek onder de arm
stroomopwaarts
ga ik
schepen kom ik tegen
mensen groeten
langs de weiden en de mensen
ga ik
onwillig de avond tegen.

ROSA KEET

NET TOT VANAAND TOE

Maak jou maag oop en neem my terug, Moeder.
Net tot vanaand toe wil
ek tjoepstil
in jou voorhuis sit.
Of balsem my
en vertoon my
op die kaggelrak
net tot vanaand toe
wil ek — vuil,
agter jou voorskoot skuil.
Behandel my met hande
van warm was
net tot vanaand toe
wil ek my
van my volwassenheid ontlas.

GEBOORTE

Op die jubeldag het ek
jou uitgeblom
uitgebloeï.
Roosknoppie
ek het jou gesnoei

WAGNER EN „18-44”

Oor Etienne Leroux se rondkuiery tussen Carl Jung se psigologie en, meer nog, antropologie, is al heelwat geskryf — ook deur myself. Dié verkenning wil ek nie hier voortsit nie, maar tog daarby aansluit om te wys op ’n baie spesiale stelsel ooreenkomste tussen Leroux se „18-44” en Wagner se operas.

Soos die verminkte knolskrywer van „18-44” soek ook Wagner na heling, balans en versoening. Maar sy dramas is werke van onmoontlike liefdes. Vervulling kom eers met „Parsifal”.

Vanderdecken, die Vlieënde Hollander wat een nag, in ’n oomblik van dwaasheid die weerstand van ’n stormsee wou breek deur die duiwel se hulp te roep, soek na ’n vrou wat hom van sy demone kan bevry, die demone van sy kinderdae en sy jeug, die demone van onbevredigde begeertes, ontsettende skuld komplekse. Elke sewe jaar kry dié swerwer „sonder doel, sonder rus, sonder duur” die geleentheid om sy vloek af te koop met die liefde van ’n vrou. Wanneer hy voor Daland se dogter staan, die romantiese Senta, wat sedert haar eie inisiasie van hom droom (die ontmoeting dus van die vroulike „anima” en die manlike „animus”) hom bemin en hom wil red, gryp hy waansinnig na dié finale kans. Hy voel hoe hy eindelik ’n man word, verlos van die gewig van die see, van moederlike beskerming en van die hunkering na ’n verlore paradys. En is hierdie paradys nie juis dié van die sagte voorgeboortelike lewe nie? En dié wat nie daarvoor heen kan kyk nie, wat dit nie kan vergeet nie, is hulle nie die vervloektes wat nooit ’n grootmenslewe kan bou nie?

„18-44” knoop hier aan: „ . . . die voorgeboortelike bodemlose see, soos die Vlieënde Hollander met sy kaptein, my oom . . . die vervloekte in sy eindelose tog . . . op soek na die tergende waarheid . . .” Een van „18-44” se sterkste temas is juis dié van „kinderlikheid wat stry teen volwassenheid.”

Moontlik is die Hollander die simbool van die wandelende Jood, wandelende omdat hy Christus gekruisig het. Of van die mens sonder huis of hard, soos Wagner in 1840 (op ongeveer 28-jarige leeftyd), toe hy, sonder werk, van Riga Londen toe vaar en op pad na die verhaal van die Hollander luister. Of van die opstandeling in ’n denkbeeldige jaagtog na ’n nuwe lewensideaal. Of van die man wat vergeefs na liefde soek. Want wanneer die Hollander hoor dat Senta haar liefde reeds aan ’n ander verpand het, seil hy weg. Senta spring in die see, die spookskip vergaan en die dood alleen verenig die twee minnaars.

Die drama van die Hollander is gekoppel aan die opvatting dat die mens elke sewe jaar ’n lewensiklus voltooi.

Op 21-jarige leeftyd het hy dan die drie stadia van fisiese, emosionele en geestelike ontwikkeling deurloop. Na die vierde moet hy die eerste skrede van sy eie nakomelinge kan lei. Op dié vlak klop die Hollander se evolusie dan met dié van Y en sy vier psigiese groeifases, so voorgestel deur die vier vroue.

Die minnesanger, Tannhäuser, huiwer tussen die towergrotte van die Venusberg: hulle nimfe, bacchantes, sirenes, hartstog en sinsgenot, en die Wartburgvallei en -kasteel, 'n ideaal van verloëning en toewyding, die Skone Elisabeth, die suiwer liefde, soos besing deur sy riddersvriend, Wolfram. Dit is 'n konflik tussen die geestelike en die erotiese, Maria en Venus, engel en heks. Dié konfrontasie vorm ook deel van Y se ontwikkelingstryd en bepaald van sy betrokkenheid in 'n patroon van dubbelsinnighede (duiwelin-Heilige Maagd, ens.)

Maar daar is ook 'n dieper gevoelsverwarring by Wagner. Wanneer Elisabeth Tannhäuser haar hele liefde bied, dié soort liefde waarna Wagner sy hele lewe gehunker het, weier hy dit en stel homself bloot aan morele, godsdienstige en sosiale verdoeming. Is Tannhäuser nie ook die kind wat, soos die Hollander, voor die verantwoordelikhede, stryd en onsekerhede van die lewe vlug en na die beskutting van 'n verlore paradys tas nie? Weer gryp die dood in.

Ook in sy volgende werke vind Wagner geen oplossing op dié grondprobleem nie: die soeke na ewewig tussen drif en wil, tussen vlees en gees.

Die Swaanridder, Lohengrin, „so kuis en rein” word deur sy bruid, Elsa, se verbode vraag oor sy naam en afkoms teruggedwing na sy tuiste, die tempel van die Heilige Graal. In mites gebeur dit dikwels dat die skone dame 'n geheimsinnige minnaar het wat sy nie mag ken nie (vgl. die verhaal van Eros en Psychê). In „18-44” skryf Y aan X: „Dis beter dat ons mekaar nooit sien nie, mej X”.

Tristan en Isolde is minnaars in 'n droom van onmoontlike, noodlottige liefde.

In „Die Meestersanger van Neurenberg” word die mooie Eva deur die ridder, Walther, besing as sy

„wat aan hoogste begeertes
vervulling belowe,
die skoonste vrou:
Eva in die paradys!”

Hier staan die verouderende Wagner, Hans Sachs, terug vir die jong paar.

Uit die Nibelungenlied haal Leroux natuurlik name soos Brunhilde, leidster van die krygsusters, die Walkures, dogters van die oppergod Wotan en die aardmoeder, Erda, die gode-tuiste, Valhalla, ens. In „Die Walkures” is dit Brunhilde wat, teen haar vader se bevel, Siegmund (Siegfried se vader) verdedig, met Sieglinde (Siegfried se tweelingsuster) na

haar Walkuresusters vlug en as straf deur Wotan op 'n rots, omgewe met 'n ewige vuur, geplaas word. „18-44” se Walkuredogter is „die middelpunt van adorasië, onbereikbaar vir 'n klein seuntjie...” By Wagner word die susterverhouding besing in kwistige verwysings na lente en liefde. „18-44” kom met sy „lentemaagd van-verlange” en die „Die Rit van die Walkures”.

In die opera „Siegfried” probeer die dwerg, Mime, vir Siegfried die betekenis van vrees leer (vgl. Y se vreeskompleks) deur hom na die grot van die draak te neem. Siegfried dood die monster en bereik eindelijk die slapende Brunhilde op haar rots.

„Siegfried” se draak en „18-44” se lokomotief en „monster uit die diepsee” is almal vorme van die skaduwee as instrumente van inisiasie.

Die „Götterdämmerung” (waarna „18-44” verwys as „'n argetipiese godeskemering”) beteken die val van Valhalla en die gode wanneer Siegfried verraderlik vermoor word (Y bind sy Walkure aan die verraad van die lewe) en sy bruid Brunhilde (Leroux se „Brynhild die moordnares”) op haar perd die vlamme van die brandstapel inry — die magtige finale. Leroux se Walkure verdwyn met 'n sprong in die golwe.

Dit is eers met „Parsifal”, waaraan „18-44” heelwat ruimte wy, dat Wagner sy ideaal van selfverwesenliking bereik.

Dié opera beliggaam die botsing tussen goed en kwaad en liggaam en gees in die vorm van 'n stryd tussen die tempel van die Heilige Graal en die towenaar Klingsor se Kasteel van verleiding en hekserye. Klingsor is die „verworpe Graal-ridder” van „18-44” (die „kling-kling-kling . . . van die monsterlokomotief”), d.w.s. hy is weggewys omdat hy nie aan die riddergilde se vereistes van kuisheid en selfverloëning voldoen het nie. Uit wraak het hy toe sy lushof van singenot geskep om reisigers en ridders in die verderf te stort (dus 'n variasie op die Faust-tema). So het hy ook daarin geslaag om Amfortas, hoofbeskermer van die Graal, te begoël, sy heilige spies te steel en hom 'n wond toe te dien wat net deur 'n „reine dwaas” genees sou kan word. Die geheimsinnige, teenstrydige, goeheartig-bose Kundry, 'n dubbelbeeld wat o.a. herinner aan Y se charlatan-aardmoeder-tante, is die verleidster, maar ook die weldoener wat balsem vir Amfortas se wond gaan haal. In „18-44” staan dit so: „Hy het die mistieke stem gehoor; Amfortas in die hoogtes met die wond in sy sy waar sy hart behoort te wees. My arme slagtersvader. Wie was sy Kundry?”

Die „reine dwaas” daag op in die persoon van Parsifal wat sonder enige verklaarbare rede 'n pragtige swaan neerskiet („18-44” se fisant), Kundry, wat hom probeer verlei met herinneringe van sy jeug en sy moeder („Het jy nie soms bang geword as sy jou soen nie?”) afstoot, die heilige spies

herwin en Klingsor se kasteel vernietig. Dit is Parsifal wat Kundry, „18-44” se „heksenimf”, verlos, Amfortas se wond genees en Koning en Beskermer van die Graal word.

Oor „Parsifal” het Jung die volgende te sê (Baynes se vertaling):

„The suffering proceeds from the tension of the opposites represented by the Grail and the power of Klingsor, the latter consisting in the possession of the holy spear. Beneath the spell of Klingsor is Kundry, the instinctive, nature-cleaving life-force which Amfortas lacks. Parsifal delivers the Libido from the state of restless compulsion, because in the first place he does not succumb to her power, but in the second because he himself is detached from the Grail. Amfortas is with the Grail; whereby he suffers, because he lacks the other . . .” Amfortas en Klingsor is albei onharmonies: die een idealiseer die gees, die ander (met behulp van Kundry) die vlees. Net Parsifal is vry van die teenoorgesteldes: hy is nirwana, hy is die versoener, soos Leroux se Hermes-Mercurius, van die vroulike Graal en die manlike spies. Dit is in die lig hiervan dat „18-44” se „Gotiese park van teenoorgesteldes” ekstra betekenis kry: „Die strak, Gotiese langwerpigheid wat ’n vorm van verminking is teenoor die horisontale vlak van die romantiese liefde wat ’n vorm van ontvlugting is”. Die Kosak in „18-44” is dan ’n vorm van Klingsor: hy is „magtelos voor die ineenvloeiing van die erotiese en die mistieke...”

„Parsifal” was Wagner se ewewig en sy versoening. „18-44” is dit nie van Leroux nie. Is sý „Parsifal” dalk nog aan die kom?

*Dat hierdie
winter
winter is!*

Sarel Smit

BRIEFWISSELING

INTERPRETASIE VAN KUNSWERKE

Na aanleiding van — origens vriendelike — besprekings van my „Duister Kuns,” ook in u tydskrif, wat blykbaar die interpretasie van kunswerke as iets „subjektiv” voorstel of selfs as iets wat buite die eintlike „wetenskaplikheid” van die kunsgeskiedenis val, wil ek graag ’n diskussie probeer uitlok van ’n myns insiens, fundamentele probleem deur aanhaling van een en ander uit ’n resente bespreking van juis hierdie voorwerp. Hierdie bydrae stam uit die pen van Hans Sedlmayr en is ongelukkig nie oral toeganklik nie daar dit in die „Festschrift” vir Romano Guardini in ’n „filosofiese lêer” weggebêre is:

„Die Kunsgeeskiedenis moet deur die naald-se-oog van interpretasie gaan of dit sal geen *Kuns*geskiedenis wees nie. Wie onder die illusie verkeer dat hy hom „op die vastebodem van feite” kan hou deur die probleme van interpretasie te verontagsaam, beland in die woestyn van ’n geskiedenis van leë vorme. Wie die probleem slegs deur intuïsie wil bedwing, bevind hom in die moeras van subjektivisme . . .

Aangesien die noodsaaklikheid van interpretasie van die beeldende kuns as voorwaarde tot ’n begrip van sy geskiedenis nie meer ontken kan word nie, is dit verbasend dat ’n mens in hierdie eerste (of „voorste”?) vereiste van sy vak nie onderrig word nie. Nog my eie geslag het geen onderwysing in die uitleg van werke van die beeldende kuns ontvang nie; die opvoeding in kuns-historiese metode het op ander vraagstukke konsentreer. Mens moes vertolking na aanleiding van die groot voorbeelde leer sonder om veel daaromtrent na te dink, ja, sonder besiging van die woord „interpretasie”, en dalk was dit vir ’n begin nogal nie die slegste metode nie.

Veel verskil bestaan daar ook hede nie. Die probleme van interpretasie word weggesteek onder die hoofstuk „beskrywing” van kunswerke waarin elke leerling van kunsgeeskiedenis touwys gemaak word; op ’n meer gevorderde sport kruip hierdie probleme weg onder die metodiek van „struktuurontleding” . . .

Die ontvlugting voor hierdie eerste taak van die Kunsgeeskiedenis kan juis onder die begaafde kunshistorici van die jonger (minder die jongste) geslag nie selde waargeneem word. Nie so seer ingevolge ’n gebrek aan vermoë om ’n goeie interpretasie aan te bied nie, maar omrede die wanbegrip dat hier die subjektiwiteit in die kunsgeeskiedenis inbreek, en dat dié met ware objektiwiteit onversoekenbaar sou wees . . . ens.”

(Kyk veral ook: Hans Sedlmayr se „Kunst und Wahrheit — zur Theorie und Methode der Kunstgeschichte”. Dit is selfs in ’n goedkoop slapband van Rowohlt reeds sedert 1958 beskikbaar.)

ERIK HOLM

Ek stem volkome met dr. Holm saam dat kunsinterpretasie vandag ’n belangrike deel van die kunsgeeskiedenis vorm. Hierby moet ons duidelik onderskei tussen estetiese beoordeling en inhoudsbepaling van ’n skildery. Nadat in die 17de en 18de eeu veral gelet is op die voorstelling, het die 19de eeu, deels as reaksie, veral belangstelling gehad vir die estetiese waarde en die herkoms van ’n kunswerk. Dit is die groot tyd van hernude belangstelling vir Rembrandt, Vermeer, Velasquez, Piero della Francesca, Botticelli en baie ander. Die begin van die 20ste eeu hou die kunshistorikus hom veral besig met determinering: deur wie is die werk gemaak, is dit eg of ’n kopie? Friedländer skryf sy *Alt-niederländische Malerei*, Venturi en van Marle hul *Italiaanse kunsgeeskiedenis*.

Eers in die jongste jare het daar meer en meer belangstelling gekom vir nie net die inhoud van ’n skildery nie, maar ook die dikwels dieper betekenis wat daarin opgesluit lê. Dis bv. opvallend dat eers in die laaste twintig jaar die studie van die stillewe so toegeneem het.

Ons mag egter nooit uit die oog verloor dat elke kunswerk in die tyd van sy skepping modern was en 'n weerspieëling van daardie tyd gee nie. Dit is dus waardevol om in so'n kunswerk ook die sinnebeeldige betekenis op te spoor, as daar een is. Daar is daarenteen die gevaar, waar o.a. Papofsky op wys, dat die kunswerk se inhoud nie vertolk word volgens die tyd waarin dit tot stand gekom het nie, maar meer soos dit inpas by die sienswyse van die skrywer in ons eie tyd. Die Duitsers noem dit met 'n moeilik vertaalbare woord: *hineininterpretieren*. Dit is 'n gedurig dreigende verleiding vir die huidige kunshistorikus, sodat hy altyd 'n mate van terughoudendheid en versigtigheid moet betrag. Veral ons jeugdige studente moet op hierdie gevare gewys word sodat hulle gewapen is wanneer hulle self later met kunsinterpretasie te doen kry.

F. G. E. NILANT

GEDIGTE GEVRA

YANG

werkschrift voor literatuur
Slotenstraat 5
St-Amansberg / België

Zoals in 1967 en 1968 zal ook in februari 1969 een YANG KAHIER 'VIJFTIG DICHTERS' worden uitgegeven. Alle debutanten (d.w.z. alle dichters die nog geen, of maximum twee dichtbundels in boekvorm hebben uitgegeven) uit Vlaanderen, Nederland en Zuid-Afrika worden dan ook hartelijk uitgenodigd om aan deze bloemlezing hun medewerking te verlenen. De inzendingen worden tot 31 december 1968 ingewacht op het redaktiesekretariaat van 'YANG-werkschrift voor literatuur Slotenstraat 5, St-Amansberg, België.

Het staat iedere dichter vrij een onbeperkt aantal gedichten in te sturen, maar iedere inzending moet een bijgevoegd blad bevatten waarop de volgende gegevens vermeld staan: naam en voornaam, pseudoniem, geboorteplaats en -datum, titels van reeds gepubliceerde werken, volledig adres. De inzenders dienen bovendien kopie van hun inzending te houden, daar de ingestuurde gedichten slechts op uitdrukkelijk verzoek en mits toevoeging van retourporto worden teruggezonden.

Alle inzenders zullen rond 15 januari 1969 bericht ontvangen of hun werk al dan niet in de bloemlezing 'VIJFTIG DICHTERS' wordt opgenomen. Uiteraard komen alleen de vijftig beste inzendingen voor publikatie in aanmerking.

Met vriendelijke groeten,

YANG

SKYFIES

VAN SESTIG TOT KOL

Dit het eers van vêr af gekom — soos ons bekende Suster se oor die berg loer en haar oge is skaam. En daar is allerlei fluisteringe van die groot bruilof: Kol kom! En van ver af wink sy met die een hand. Maar nog voor jy Breyten Breytenbach kan sê, is die dreunings hier en sy sprei die kolkaros met albei arms uit vir Bart en Chris en Oompie N. P. en Lewies en Plesietjie en vir die onbekende kleinvolk met die l ng naam — Miles. En André en Breytie kan nou maar op die kaal grond loop sit. Hulle kom kaal uit.

En dis toe dat die Sondagkoerante die asie optel. (Miskien ook maar meer aangedr  as opgetel, s  party, maar ek wil nou nie te diep onder die karos gaan loer nie. Ek meen al trek hulle André uit moet mens darem nou nie jou lang neus oral gaan insteek nie.) En voor jy weet hoeveel kolle maak vyf is die asie 'n dierasie soos 'n walvis, en die koerante skree.

Daar kom die groot Bul van Basan
met 'n helse geraas aan:
dis Barnard teen Breytie
en Bartho teen Brink,
en Bul teen Bul
en die B's teen Bees.
Ja, hier kom Kol
en ek sien, my hene!
behalwe die kol
het hy nie veel tussen die rymwoord.

Hy kol toe hieraan en ek wys hom vir my man. Hy praat nie. Kyk net. Vat die ou boekietjie so tussen die vingers: voel sy gewig; blaai hom deur en s : „Nes Naboomspruit! Voor jy weet, is jy deur!” En proe toe sy gediggies: ook maar doterig. Credo- Doodeenvoudig: HIER'S DIE KOL. SKIET!

Maar waar al die boogskutters en die pyle vandaan gaan kom, weet Kol alleen. Chris het darem 'n kol-ssskoot gessskiet — dié antwoord aan Breytie. En hier en daar pypkan hy die man te pragtig. En Hennie Aucamp skryf skoon — nee, 'n skoon treffer. Seker omdat hy nie weer oor sy ouma geskryf het nie.

PERSREAKSIE

Die k(l)erkbode, daardie uiters besadigde Afrikaanse dagblad, se redakt(r)eur sê vir sy part kan die Sestigters mekaar opvreet. Maar waar gaan hy dan sub-hoofartikels kry? En waarna gaan sy prediker verwys as die ander sondes opraak? En op wie sal ons nou Sedlmaaiers gaan toepas as die Sestigters mekaar verorber?

GAAN UIT OP DIE STRATE

Met of sonder bruilofskleed maak nie saak nie — as jy voel jy wil Kol se redaksievergadering bywoon dan maak jy so. As dit nie 'n happening gaan afgee nie gaan ek met voorskoot en al en stel voor hulle moet André en Breytie tog ook maar plek gee op die karos!

VOORUITSIGTE

My olie pa het 'n ou merrie gehad, ook Kol. As ek voortaan na haar verwys, sal ek praat van miss Kol: sy het nooit gevul nie. Die nuwe Kol gaan glo kort-kort vul. Sowat van geilte!

MOEG VIR DONKELWERK?

André wil ons land 'n slag „óópskryf onder die son." Ek dag hy het dit lankal oopgeknop in die donker! Of is ek tóé?

ON-ZÉN

Intussen op my oudag weer probeer om Breyten se jongste te lees.

Maar dit voel al vir my of ek deesdae nie meer lus het om 'n nuwe soort godsdiens te bestudeer nie. „In die begin was die Woord" sê vir 'n ordinêre soort mens nog genoeg om my skrikkerig te maak vir die Asiate se woorde.

Die Duitsers sê: „Zen ist das Klatschen einer einzigen Hand." Dis naastenby iets soos 'n bladsy 5 wat bly staan as bladsy 6 wegval.

'n Jong Hollandse joernalissie verklaar: „Zen is een oude oosterse onwijsheid die in het westen veel te goed begrepen wordt om er niet een schepje LSD bovenop te doen... Zen is het scheppend beginsel in een rotwereld waarin alles nog kapot gemaakt moet worden wat met noeste vlijt van eeuwen werd opgebouwd." En nou weet ek hoekom Breytie stukkende gedigte skryf. So is die kritici by voorbaat uitgeskakel.

HOEKIE VIR EENSAMES

Skrywers wat nie plek op die kolkaros gekry het nie kan maar op my skoot kom sit. Plek genoeg.

Sssskoot — en skatlik die uwe,
OU GRIETJIE

TWEE LASLAPPIES

(i)

het kleine meisje
speelt een spel

zij rent my tegemoet
en schreeuwt
„wie het eerst
bij elkaar is
heeft gewonnen." (Edik Olof)

(ii)

als ik liefheb
is dat poezie
als ik het opschrijf
een poging daartoe (Wim Gijsen)

BONNIE DUVENHAGE

KLEUTERVERSE

KWIKSTERTJIE

Liewe land,
maar jy is astant!
Klein kwikkie,
met jou stertjie
wat so wip! wip! wip!

STIL SOOS 'N MUIS!

Tippe-tap,
op die toontjies stap.
Hier gaan ons:
tippe-tap,
op die toontjies trap,
deur die donker huis,
stil soos 'n muis.

DIE KRAP.

Aits! omie krap
probeer waarlik vinnig stap.
Hy skuif so dwars-dwars aan,
maar dis meer stáán as gaan.
Omie, oompie krap
kan jy regtig nie vinniger stap?

DIE BY

Zzsoem, zzzoem, zzzoeme!
Dit is die heuningby.
Hy vlieg van blom tot blom
om die heuning by te kom.
Bytjie-by,
bring tog vir my
van die lekker heuning wat jy maak?
Dit sal tog so lekker smaak!

